

УДК 005.8:316.422

Ю.В. Яцишин

Державна навчально-наукова установа «Академія фінансового управління», Київ

КОНЦЕПТУАЛЬНА МОДЕЛЬ ІНТЕГРАЦІЇ М'ЯКИХ КОМПОНЕНТ КОМПЕТЕНЦІЙ В УПРАВЛІННІ ПРОЕКТАМИ

Запропоновано концептуальну модель інтеграції м'яких компонент компетенцій на основі використання інтуїтивних методів в управлінні проектами та програмами.

Ключові слова: *інноваційні механізми, м'які компоненти компетенцій в управлінні проектами, інтуїтивне управління, інтуїція*

Логіка пізнає істину,
а з інтуїції виникає мудрість

Вступ

Сучасні умови розвитку суспільства диктують нові вимоги до діяльності фахівців в галузі управління проектами, серед яких, в першу чергу, слід відзначити високу напруженість їх праці, вміння цінувати та розподіляти професійний час, опанування набором характеристик, що забезпечує виконання професійної діяльності на високому рівні і досягнення певного результату. Формування необхідного набору індивідуальних, соціальних і групових компетентностей сьогодні вважається однією з основних проблем розвитку фахівця, оскільки володіння певною сукупністю знань, вмінь, навичок, здібностей, мотивів, переконань, цінностей та ін. дозволяє проектному менеджеру в складних проблемних ситуаціях, в умовах дефіциту часу й інформації, під зовнішнім тиском середовища забезпечувати досягнення поставлених перед ним цілей шляхом ефективної взаємодії з колегами і конкурентами в процесі ділового спілкування та організації діяльності підлеглих.

Постановка задачі досліджень

Діяльність людини в галузі управління проектами (УП) базується на когнітивних, емоційних, особистісних та соціальних здібностях та знаннях, які необхідно ефективно використовувати в ситуаціях з високим ступенем невизначеності різноманітних і навіть суперечливих засобів як пізнавальної (цілей, гіпотез, стратегій, тактики), так і практичної діяльності. Як правило, при створенні програмного чи проектного продукту (ПП) менеджер стикається з комплексністю, динамічністю, різного роду невизначеностями, непередбачуваностями тощо. В силу цих обставин,

фахівець з управління проектами повинен використовувати не лише строгі теоретичні поняття, засоби, знання та правила існуючих методологій, але й індивідуальні, власні знання, досвід та опиратися на евристики різного ступеня невизначеності, інтуїтивні методи.

Слід зауважити, що практично всі методи в управлінні проектами пройшли довгий та складний шлях від неявної евристики до суворих теоретичних тверджень та методичних рекомендацій. У цьому сенсі управління проектами можна розглядати як історію раціоналізації особистісних компонентів знання й неявних методів, побудованих на неповних, нечітких емпіричних узагальненнях та образних уявленнях. Робота проектного менеджера характеризується також тим, що поряд із прогнозованими результатами можуть утворюватися різноманітні побічні, не прогнозовані продукти, оскільки при створенні ПП може змінюється і сам суб'єкт управління, причому значною мірою непередбачуваним і комплексним чином. Це може бути пов'язано з емоційними станами як учасників проекту чи програми, так і зовнішнього середовища.

Одним із основних методів роботи в умовах невизначеності та часових обмежень є використання інтуїції. Традиційно інтуїцію визначають як «наявні в нас знання, джерело та спосіб отримання яких ми не можемо пояснити» [1]. Встановлено, що ефективні професійні рішення, як правило, опираються на інтуїцію [2;3]. Сучасні дослідження в психології показали, що найбільш ефективні прогнози при прийнятті рішень висувуються людьми, що рівною мірою застосовують як дискурсивний (розумовий, логічний) аналіз ситуації, так і інтуїцію [4].

На інтуїцію в УП опираються на кожній фазі проекту. Так, при здійсненні задуму проекту необхідна інтуїтивна здогадка, оскільки задум - це винахід нового, а єдиним методом, який дозволяє вийти за межі вже відомого, є індуктивна інтуїція. В процесі проектування саме інтуїтивне бачення

модельованого процесу, що виникає на основі неформальних, інтуїтивних аналогій, надає змістовний сенс отриманим продуктам ескізного та робочого проектування. Використання в роботі менеджера інтуїтивних механізмів на фазі реалізації впливає із розвинутою в нього т.зв. оперативної інтуїції.

Дослідження необхідності використання інтуїції в діяльності проектного менеджера покладені в основу цієї статті.

Огляд існуючих підходів та досліджень

Компетенція та компетентність

Сьогодні існує безліч підходів до визначення поняття компетенції. Загальним для всіх визначень компетенції є розуміння її як:

- властивості особистості;
- потенційної здатності індивіда виконувати різні завдання;
- сукупності знань, умінь і навичок, необхідних для здійснення конкретної професійної діяльності.

При цьому спостерігається взаємодія когнітивних і афективних навичок, наявність мотивації і відповідних ціннісних установок.

Більш загальне визначення компетенції запропонувала Н.С. Сахаровою. На основі аналізу визначення понять «компетенція» в різних галузях науки вона сформулювала загальну категоріальну суть компетенції, яка полягає в здатності живого організму здійснювати спільну діяльність, відгукуючись на зовнішнє подразнення відповідною реакцією [5].

У цьому трактуванні компетенція є результатом рефлексії індивіда, яка, в свою чергу, є його реакцією на зовнішнє подразнення, що виникає при взаємодії з іншими індивідами - членами соціуму.

Відомо, що під рефлексією (від reflexio - звернення назад) розуміється звернення уваги суб'єкта на самого себе і на функції власної свідомості, до складу яких входять особистісні структури (цінності, інтереси, мотиви та ін.), мислення, механізми сприйняття, прийняття рішень, емоційного реагування, поведінкові шаблони і т. п. Як правило, рефлексія є не чим іншим, як психологічним механізмом зміни індивідуальної свідомості. Згідно визначення сформульованого А.В. Россохіним, особистісна рефлексія – це «активний суб'єктний процес породження смислів, заснований на унікальній здатності особистості до усвідомлення несвідомого - внутрішній роботі, що приводить до якісних змін ціннісно-сміслових утворень, формування нових стратегій і способів внутрішнього діалогу, інтеграції особистості в

новий, більш цілісний стан" [6]. Таким чином, рефлексивні процеси в компетенції полягають в здатності осмислення і подолання стереотипів мислення, в утворенні нових (креативно-інноваційних) змістів свідомості з метою саморозвитку і вдосконалення професійної діяльності.

Поряд з поняттям компетенції вживається і поняття компетентності. Під компетентністю будемо розуміти інтеграцію в єдине ціле особистісних характеристик, сукупності мобільних знань, умінь, навичок та гнучкого мислення, системи певних цінностей. Як правило термін «компетентність» вживається для характеристики фахівця в його професійній діяльності, а «компетенція» - для позначення базової властивості (якості), яке робить фахівця потенційно компетентним. Тобто компетентним можна стати, оволодівши певними професійно-релевантними компетенціями і реалізувавши їх в досвіді конкретної професійної діяльності.

Дослідники процесу формування компетентності в тій чи іншій сфері діяльності відзначають наявність в ній двох рівнів, один з яких легко сформувати, а інший - досить важко або практично неможливо. Так, L.Spencer, S.Spencer розглядають питання формування компетентностей у вигляді моделі айсберга, де знання та навички, яким порівняно легко навчити, складають його видиму частину, тоді як особистісні риси, мотиви і Я-концепція приховані «під рівнем моря» і їх дуже важко розвивати [7]. S.Paгу розрізняє «жорсткі» та «м'які» компетентності:

- «Жорсткі» компетентності належать до професійно- специфічних особливостей (знання та вміння) і можуть бути легко розвинуті.
- «М'які» - належать до особистісних рис, цінностей і стилів, які навряд чи можуть бути легко розвинені [8].

Ми виходимо з положення, що компетентності є динамічними утвореннями, здатними до розвитку, удосконалення або зникнення при відсутності стимулу до їх прояву.

Існуючі теорії компетентності фокусуються або на розумових процесах, на яких ґрунтується професійна діяльність, або на виникненні в результаті їх діяльності знань.

Що є основними компонентами будь-якої компетентності? На думку А.А. Деркача та В.Г.Заикина основними компонентами компетентності є:

- знання, що отримуються в силу спостережливості та проникливості (соціально-перцептивна компонента);
- знання закономірностей поведінки та діяльності людини, що включений в соціальну групу (соціально-психологічна компонента);

- знання про себе (аутопсихологічна компонента);
- знання способів та методів ефективного спілкування (комунікативна компонента);
- знання методів впливу (психолого-педагогічна компонента) [9].

Отже, інваріантом компетенції є особлива форма організації сукупності різного роду знань - як декларативних, так і процедурних. Вчений Р. Глезер показав, що сукупність знань експерта містить узагальнені, категоріальні знання, загальні принципи і категорії, які виводяться із знань самого суб'єкта, а також знання про можливість застосування власних знань [10].

Як відомо, знання це не що інше, як результат пізнавальної діяльності людини і складається з:

- засвоєних понять, законів, властивостей (інформація в чистому вигляді);
- усвідомлених алгоритмів, зв'язків між блоками інформації;
- інтуїтивного (неявного) знання.

Знання тісно пов'язані з поняттям інтелекту, який розглянемо більш детально.

Інтелект

Інтелект був предметом дослідження багатьох вчених. Проте, незважаючи на величезну кількість досліджень в цьому напрямі, на сьогодні погляди стосовно інтелекту є досить суперечливими і дискусійними. Сформульовано безліч визначень і невизначених підходів, моделей і теорій, кожна з яких має як своїх послідовників, так і критиків. Відсутність єдиного підходу до визначення феномену інтелекту приводить деяких дослідників до висновку, що для наукових цілей слід взагалі відмовитися від поняття інтелекту [11].

Через багатогранність проявів інтелекту в грудні 1994 р. п'ятдесят два провідні експерти в галузі людського інтелекту, які представляли різні дисципліни психології, антропології та соціології, в статті «Провідні вчені про інтелект», сформулювали спільну декларацію стосовно визначення та властивостей інтелекту. Так, під інтелектом вони розуміють «дуже загальну розумову здатність, яка, зокрема, включає:

- уміння міркувати, планувати, вирішувати завдання;
- абстрактне мислення;
- розуміння складних ідей;
- швидке навчання;
- навчання з власного та чужого досвіду.

Інтелект – це не просто здатність до «книжкового навчання», не вузький академічний навик, і не вміння вирішувати тести і здавати іспити. Інтелект позначає набагато більш широку і глибоку

здатність до пізнання навколишнього світу - до «уловлювання», до «розуміння суті речей», до здатності приймати оптимальні рішення» [12].

Згідно з філософським визначенням, інтелект / розум (від лат. intellectus - розум, розум) - це загальний розумовий потенціал людини, ступінь реалізації здібностей, які він використовує для пристосування до життя [13].

У філософії моделі інтелекту базуються на процесах пізнання, свідомості, мислення. Відзначимо цікаву, на наш погляд, сучасну узагальнену модель інтелекту Б.К. Коломійця, яка інтегрує моделі суспільного інтелекту А.І. Субетто, колективного інтелекту М.М. Мойсеєва, гібридного інтелекту в рамках ергономіки В. Венда і духовно-морального розуму А. Мене. На рівні загальнонаукової методології Б.К. Коломієць звертається до теорій інтелекту М.А. Холодної та В.Д. Шадрикова [14].

У психології визначились два концептуальні підходи до вивчення природи інтелекту. У першому підході припускають, що існує єдиний (загальний) фактор інтелектуальних здібностей (К.Спірмен, Е. Хант, Р. Стернберг, Г.Ю. Айзенк та ін.). Другий підхід (теорія множинності інтелекту) передбачає наявність декількох незалежних один від одного компонентів інтелекту. Сюди відносяться моделі інтелекту Ч. Спірмена (загальний фактор «g» і специфічний для даної діяльності фактор «s»), Р.Кеттела («текучий інтелект» («fluid») і «кристалізований інтелект» («crystallized»), Л.Терстоуна (інтелект, як сукупність декількох факторів), А.Біне (цілепокладання, адаптивність і оцінка), Р.Стернберг (метакомпоненти, виконавчі компоненти, компоненти набуття знань), Дж.Гілфорда (кубічна модель структури інтелекту), Х.Гарднера (лінгвістичний, музичний, логіко-математичний, просторовий, тілесно-кінестетичний, міжособистісний і внутріособистісний інтелекти) та ін. Сьогодні виникла ціла індустрія шкіл розробки множинності інтелекту – практичний інтелект, логічний, вербальний, математичний, фізичний, музичний, візуально-просторовий, міжособистісний, абстрактний, суспільний, екзистенціальний, фінансовий, внутріособистісний, інтуїтивний, підприємницький, колективний, соціальний, емоційний, креативний, інтегральний, гібридний, інтелект натураліста та ін. [15].

Цікавий підхід щодо визначення інтелекту формулює М.А. Холодна у роботі «Психологія інтелекту: парадокси досліджень», виділяючи чотири основні його аспекти: конвергентні здібності, дивергентні здібності (або креативність), здатність до навчання, пізнавальні стилі [16, с. 138]. Вона вважає, що із шести типів інтелектуальної поведінки ("кмітливі", «блискучі учні», «креативи»,

«компетентні», «талановиті», «мудрі») лише останні три категорії виражають інтелектуальну обдарованість особи і є результатом досить тривалого процесу, заповненого враженнями, подіями, роздумами і т.п. Так, у «компетентних» змінюється організація понятійного досвіду, у «талановитих» відбувається трансформація і збагачення інтенціональності досвіду, у «мудрих» має місце інтеграція різних форм досвіду з підвищенням питомої ваги метакогнітивного досвіду. На думку автора, зміна складу і будови ментального досвіду, ймовірно, йде у двох основних напрямках: еволюційному (накопичення, нарощування, збагачення, реорганізація, інтеграція різних форм досвіду) і радикальному (ефекти кристалізації досвіду, згортання ментальних структур різного рівня, явище імпресінга і т.п.).

Деякі вчені вважають, що поняття інтелекту в контексті наукового знання має прийматися співтовариством як первинне поняття, аксіома, яку можна обговорювати лише на «метамові» світоглядного осмислення» [17].

Для цілі наших досліджень приймемо наступне визначення інтелекту. В широкому розумінні інтелект (від лат. *Intellectus* – розуміння, осягнення) є системою всіх здібностей людини до пізнання, вирішення проблем, що визначає успішність будь-якої діяльності і лежить в основі інших здібностей. Іншими словами, інтелект — це згусток життєвого досвіду кожного індивіда і, значною мірою, всіх його попередніх поколінь.

У більш вузькому значенні, інтелект є здатністю свідомо виконувати розумові дії, такі як: систематизація, зіставлення, виокремлення, формування поняття, порівняння, поєднання, категоризація, організація, кількісний розрахунок, з'ясування причин і наслідків, характеристика, моделювання, пошук зв'язків та закономірностей, перебір варіантів, візуалізація, вербалізація, узагальнення, структурування, розбір, осмислення, позбавлення, регуляція і т.д. [18].

Вченими встановлено, що інтелект тісно пов'язаний з іншими внутрішніми властивостями людини, такими як сприйняття, пам'ять, мова, уява, самосвідомість, самоконтроль, характер, володіння тілом, творчість, інтуїція. Зауважимо, що інтелект не зводиться до мислення, хоча розумові здібності складають його основу.

Мислення

Мислення є однією з найменш пізнаних проблем психології та філософії, незважаючи на велику кількість ґрунтовних досліджень в цьому напрямі.

Мислення, як один із видів пізнання, тісно пов'язане з творчістю, яка є процесом складних

об'єктивно-суб'єктивних відносин між людиною, її станом і об'єктами творчості - як єдність пізнання та перетворення.

Як відомо, творча діяльність, крім мислення, включає і інші психічні явища: свідомість, інтуїцію, уяву, мотиви, емоції, пам'ять, волю, здібності, відображення та ін. Проте саме мислення відіграє і в пізнанні, і в предметній діяльності людини домінуючу роль.

Для дослідженні творчості її розглядають як:

- процес (творчий процес);
- результат (творчий продукт).

Творчість, як процес, означає здатність людини мислити в недослідженій області, не будучи обмеженою минулим досвідом. Тобто, творчий процес являє собою суть процесу мислення і діяльності, який характеризується принципово новими для суб'єкта діяльності шляхами і способами вирішення проблем і якісно новими результатами. Деякі автори пов'язують творчість зі специфічним саморозвитком особистості і «кристалізацією» досвіду [19;20].

Результатом творчого процесу є творчий продукт, під яким розуміють створення нових матеріальних чи духовних цінностей, причому «новизна» може носити як об'єктивний, так і суб'єктивний характер.

Психолог В. Н. Дружинін перелічив ознаки творчості, які, на його думку, відзначають практично всі дослідники: несвідомість, спонтанність, неконтрольованість волею і розумом, змінення стану свідомості [21, с. 161].

Узагальнений вигляд процесу творчого мислення, являє собою послідовність таких стадій як:

1. період підготовки: збирання даних, визначення проблеми і формування стратегії дій;
2. інкубаційний період: час для обдумування зібраної інформації;
3. прозріння, інсайт, осягання;
4. період верифікації – перевірка гіпотези.

Діяльність проектних менеджерів пов'язана з вирішенням найрізноманітніших проблем та завдань, з якими він раніше не зустрічався. Щоб впоратися з ними, менеджеру необхідно щось нове, яке можна отримати лише завдяки творчому мисленню.

Як правило, творче мислення у процесі здійснення основних функцій проектного менеджменту (планування, організація, мотивація і контроль) реалізується за механізмами двох видів мислення. Перший вид базується на логічних міркуваннях і рішеннях та називається аналітичним. Іноді цей різновид мислення називають вертикальним. Другий вид - це т.зв. «креативне» (творче, латеральне) мислення. Результатом цього

виду мислення не є єдино правильне рішення, а сукупність рівноцінних рішень, з яких одне за певними критеріями може бути найкращим.

У менеджерській діяльності використовуються обидва види мислення.

При виникненні проблемної ситуації спочатку намагаються вирішити проблему виключно аналітичним способом за допомогою мови. При цьому використовують наступні операції - аналіз, синтез, узагальнення, порівняння та ін.

Латеральне мислення також базується на цих же операціях, але вони для нього не є головними. Тут проявляє свою дію специфічний механізм мислення (інтуїція), що здійснюється «на межі» свідомості. Коротко розглянемо поняття свідомості.

Свідомість

На думку більшості сучасних учених, свідомість є ключовою характеристикою людського буття і складною міждисциплінарною психологічною проблемою, оскільки терміном «свідомість» позначають широкий спектр феноменів, вивченням яких крім психології, займаються також філософія, соціологія, психосемантика, нейрофізіологія, психіатрія, антропологія, юриспруденція, кібернетика та інші науки [22; 23; 24; 25].

Коротко зупинимось на підходах до визначення свідомості. У філософії свідомість трактується як ідеальне, що протистоїть матеріальному, і означає вищу форму відображення дійсності, яка властива лише людині [26].

У психології свідомість протистоїть неусвідомлюваному і під нею розуміється вища форма психічної активності людини, яка є сукупністю розумових, чуттєвих, емоційних і вольових процесів, що дозволяють людині не тільки пізнавати світ, а й перетворювати його відповідно до своїх суб'єктивних життєвих цілей.

Існують також підходи до опису свідомості як різних станів людини, як «променів», як механізмів обробки інформації та ін. Деякі вчені під свідомістю розуміють здатність до суб'єктивного переживання світу [27], тоді як під «самосвідомістю» - складну здатність усвідомлювати себе як суб'єкта, а також вибудовувати відносини навколо цього суб'єкта системи [28].

Враховуючи багатогранність терміну «свідомість», В.В.Налімов пропонує розглядати її не як щось конкретне, а як розмите поняття, що містить поліфонію смислів, які породжуються і пізнаються випадковим чином [29].

Як бачимо, що аналогічно визначенню інтелекту, існують різноманітні підходи до дефініції свідомості, які приводять деяких авторів до

висновку про неможливість коректно визначити це поняття, а відтак і до його непотрібності.

Вченими встановлено, що свідомість не є функцією мозку, а є суттю інформаційно-енергетичного комплексу, який керує системою «людина» і складається з двох підсистем: усвідомлюваного (проявленого) і неусвідомлюваного (інтуїтивного, не проявленого, потенційного). При цьому мозок використовується свідомістю як «інтерфейсом» (системою зв'язку) між енергетичною, інформаційною та життєдіальною структурами системи «людина» [30].

При такому підході основними видами об'єктивної свідомості є:

- свідомість як знання;
- свідомість як особлива суб'єктивна реальність (ідеальне);
- свідомість як воля.

Дослідники свідомості відзначають, що основною якісною її властивістю є динаміка, яка відіграє велику роль у всіх сферах життя.

Динаміка свідомості полягає в тому, що майже кожна людина хоча б раз перебувала в т.зв. «потоківому стані», в якому все задумане, сплановане з легкістю вдавалося. Цей специфічний стан, який позначається терміном «потік», досліджував при експериментальному вивченні діяльності орієнтованої на процес, американський психолог М. Чікентміхайі. Ним було встановлено, що стан «потіку» можна досягнути в процесі практично будь-якої діяльності і лише від самої людини залежить, чи зможе вона навчитися формувати умови, які породжують його. Вивчення якості роботи і психофізіологічного стану осіб, що перебувають у стані «потіку», дозволило автору дійти висновку про те, що при виникненні цього стану, він є оптимальним як для результатів, так і для самого суб'єкта [31].

До умов виникнення цього стану належить інтенсивна і стійка концентрація уваги на обмеженому символічному полі. Як правило, це залежить виключно від самого суб'єкта. Зовнішніми ключами, що сприяють концентрації і забезпечують стан «потіку», є певні т.зв. «виклики ситуації» і структура діяльності. Увійти в «потік» виявляється легше в ситуаціях дослідження невідомого, прийняття відповідальних рішень, змагальності, небезпеки, тобто в ситуаціях, що задовольняють людську потребу у виході за межі відомого, в нові простори навичок, здібностей і т.п. За своєю енцефалографічною картиною діяльність у стані високої концентрації і зібраності на виконуваний роботі, тобто в «потіці», має досить велику схожість з неглибокими медитативними станами [32].

Опитування людей, які перебували в стані «поток», дозволили М. Чікентміхай виділити основні вісім його компонент (таблиця). Поєднання всіх компонент викликає у людини таке почуття глибокої радості, що вона готова витратити неймовірну кількість зусиль і часу з метою знову побувати в «потоці».

Досить цікавий підхід до рівнів свідомості описав Девід Хоукінс у книзі "Сила проти насильства" [33]. Ось ця ієрархія рівнів (знизу вгору): ганьба → вина → апатія → горе → страх → бажання → гнів → гордість → хоробрість → нейтралітет → готовність → прийняття → інтелект → любов → радість → мир → просвітління. Згідно цієї класифікації проектний менеджер перебуває

вище рівня нейтралітету, тому розглянемо детальніше рівні готовності, прийняття, інтелекту та любові.

Рівень готовності (willingness) – це рівень розвитку волі і дисципліни. Людина стає компетентною.

Рівень прийняття (acceptance). Людина «пробуджується» для можливостей проактивного життя. Це рівень постановки та досягнення цілей. На цьому рівні людина починає приймати (брати на себе) відповідальність за свою роль в цьому світі.

Рівень інтелекту (reason). На цьому рівні людина починає мислити ясно і раціонально. Тепер у неї є дисципліна і проактивність, щоб повністю виразити свої вроджені здібності.

Таблиця

Порівняння компонент свідомості «поток», евристичного стану свідомості та інтуїції

№ п/п	Потік свідомості за М. Чікентміхай	Евристичний стан свідомості в Козловим	Інтуїція
1	Наявність чіткої мети, цілі	злиття дії і усвідомлення;	Створення домінанти мислення
2	Глибока концентрація на досягненні мети		
3	Забути про себе	Втрата самосвідомості, стандартної концепції себе і найбільш інтенсивне усвідомлення своїх внутрішніх процесів	Неусвідомленість
4	Звільнити свідомість від усього, що не стосується вирішення проблеми	Наявність трансцендентних переживань, відчуття гармонії з оточенням, зникнення психологічних захистів	Неусвідомленість
5	Втрата відчуття часу		Неусвідомленість
6	Відчуття досяжності мети, результативність здійснення діяльності	Почуття аутентичності досвіду, тобто саме суб'єктивне переживання є головним мотивуючим фактором діяльності	Відчуття передбачуваності досягнення результату
7	Наявність чіткого зворотнього зв'язку для коригування руху до мети		Антиципація
8	відчуття повного контролю за подіями	Повна керованість ситуацією, свідомість повноти контролю над своїми діями	Неусвідомленість

Рівень любові (love). Людина бачить, що потрібен більш широкий контекст, ніж інтелект. На цьому рівні людина починає керуватися силами, більшими, ніж вона сама.

Для нас важливими буде розгляд можливості прояву на цих рівнях феномену інтуїції, тому узагальнивши дослідження вчених в галузі інтуїції, інтелекту, свідомості, мислення, вважаємо, що на рівні:

- готовності можливі поодинокі проблески інтуїції;
- прийняття інтуїція проявляється частіше, ніж на попередньому;

- інтелекту інтуїція може проявлятися у випадках, коли людина докладає масу інтелектуальних зусиль. В окремих випадках інтуїтивні рішення бувають невірними;

- любові інтуїція стає надзвичайно потужною і майже не дає «збоїв».

На всіх інших вищих рівнях свідомості (радість, мир, просвітління) інтуїція відіграє провідну роль в управлінні життям людини.

На сьогодні в психології не існує загальноприйнятої класифікації станів свідомості. Розрізняють звичайний (нормальний) стан свідомості та змінені стани свідомості, які

заповнюють весь простір між сном та неспанням. Визначення різних станів свідомості надзвичайно розмиті і не дозволяють виділити якісну різницю між ними. Навіть для таких дуальних станів свідомості, як здоровий та патологічний, не існує чітких розмежувань. Так, під патологічним станом у психіатрії розуміється наявність у людини сукупності усіх ознак затьмарення свідомості, а саме дезорієнтація в часі, місці, ситуації, відсутність виразного сприйняття навколишнього світу, різні ступені незв'язності мислення, утруднення спогадів подій, що відбуваються, суб'єктивні хворобливі стани. Наявність однієї або декількох ознак не може свідчити про порушення свідомості.

Російським психологом В.В. Козловим було введено поняття т.зв. «ресурних станів» свідомості [34].

Ресурсний стан свідомості - це стан людини, у якому домінує не раціонально-логічний інтелект, а мотиваційно-емоційна сфера мислення і духовність, як спрямованість до вищих сил, до інших людей і самого себе. У ресурсному стані свідомості ми завжди можемо диференціювати суб'єкта, який мислить, мислення як процес і те, що мислиться, як зміст діяльності. Коли ці три складові зливаються і розчиняються в єдності - це і є ресурсний стан свідомості. У цьому стані людина творить не лише себе, тобто здобуває знання, уміння, навички, але й світ: створює своє розуміння, своє бачення світу, проектує і буде власне життя, вирішує, куди йому йти, про що думати, з ким взаємодіяти і спілкуватися.

Для ресурсних станів свідомості характерними є практично всі ознаки, що відповідають стану «поток» (таблиця). За В.В. Козловим «поток» стан свідомості, як процесуальне переживання творчого натхнення, є одним із видів т.зв. творчого або евристичного стану свідомості.

Евристичний стан - це особливий ресурсний стан свідомості, що виникає при повному свідомому фокусуванні на проблемній задачі чи тотального залучення свідомості в процес діяльності. Він характеризується максимальною мобілізацією резервних можливостей людської психіки, під час якої відкривається доступ до несвідомих рівнів психіки як складного інтегративного утворення [34, с. 112].

Іншим видом цього евристичного стану свідомості є осяяння, як миттєве схоплення суті, розв'язання проблемної ситуації.

Процес осяяння може бути визначений через поняття інтуїції, як одна із її функцій, а сама інтуїція визначається, як «переживання істини», що володіє силою переконання. Розрізняють такі види інтуїції: наукова, особиста, духовна та ін.

Для формування концептуальної моделі інтеграції м'яких компонент компетенцій в управлінні проектами сформулюємо основні властивості інтуїції та покажемо її зв'язок з творчим мисленням та інтелектом.

КОНЦЕПТУАЛЬНА МОДЕЛЬ ІНТЕГРАЦІЇ М'ЯКИХ КОМПОНЕНТ КОМПЕТЕНЦІЙ

В 1983 р. Р. Гольдберг відзначив численні функції інтуїції і запропонував здійснити її класифікацію за шістьма категоріями, в рамках яких інтуїція розглядається як:

- 1 – спосіб відкриття;
- 2 – творчість;
- 3 – оцінка;
- 4 – приведення в дію;
- 5 – передбачення;
- 6 – осяяння.

Перші два аспекти інтуїції пов'язують її з творчим процесом. Наступні три аспекти пов'язують інтуїцію з неявними знаннями, а останній, шостий аспект - осяяння, Гольдберг відносить до самореалізації [35].

Інтуїція і творче мислення

У процесі вирішення професійних завдань проектний менеджер повинен вирішувати нестандартні, нетипові завдання, тобто повинен використовувати творче мислення. Вище було наведено узагальнений вигляд процесу творчого мислення і показано, що вирішення проектним менеджером проблемних ситуацій може йти або за допомогою аналітичного, або інтуїтивного (латерального) мислення.

При створенні моделі будь-якої проблемної ситуації менеджер спочатку звертається до свого досвіду, тобто до сукупності знань, дій, прийомів, ділових якостей, які особистість набула в процесі життєвого розвитку і використовує на шляху до досягнення життєвих і професійних цілей. В досвіді здійснюється пошук відповідних, адекватних наборів структур і схем знань, що зберігаються у пам'яті людини. Вченими встановлено, що існують два шари нашого досвіду: свідомий та несвідомий, причому людина не може одночасно працювати з двома шарами. У режимі доступу до свідомого досвіду, людина не має доступу до несвідомого, а під час роботи із несвідомим - неможливо здійснювати свідомий контроль і рефлексію своїх дій.

На першій стадії творчого мислення робота зі свідомим або логічним досвідом проявляється на рівні цілі, мети. Логічний досвід усвідомлений і може бути застосований при виникненні відповідного завдання. У досить простих випадках

за наявності необхідних структурованих знань суб'єкт досить легко логічно може побудувати адекватну модель. Таким чином, при вирішенні завдання, яке не є принципово новим для суб'єкта, він функціонує на логічному рівні, актуалізує необхідні знання і створює адекватну модель (період підготовки та інкубаційний період, вирішення проблемної ситуації).

Друга стадія творчого мислення передбачає, що за недостатності обсягу логічних знань для вирішення поставленого завдання суб'єкт, «спускається», за висловом Я.О.Пономарьова, на нижчий (інтуїтивний) рівень. На відміну від логічного, інтуїтивний досвід є неусвідомлюваним, оскільки утворюється поза волею й увагою суб'єкта (побічний продукт дії), не може бути свідомо актуалізований суб'єктом і виявляється лише в дії. Саме для отримання інформації з несвідомого досвіду необхідно перейти або в ресурсний стан свідомості (евристичний), або потрапити в «потік» свідомості, або мислити нестандартно (креативно), або використати інтуїтивний інтелект і т.п. У сфері інтуїції досвід менш структурований, але більш багатий, тому суб'єкту іноді вдається знайти ключ до вирішення завдання. Як правило, ця третя стадія творчого мислення має емоційне забарвлення – осяяння (прозріння, інсайт, інтуїція).

Розглянемо детальніше інтуїцію та інсайт. Деякі автори вважають термін «інсайт» як синонім інтуїції, інші розглядають «інсайт» як один з видів інтуїції. Ще одна група вчених розрізняють інсайт і інтуїцію.

Зупинимось на спільних компонентах інтуїції та інсайту. Зауважимо, що поняття знання є родовим до понять інтуїція і інсайт. Рішення завдання за допомогою і інтуїції, і інсайту:

- відбувається з нової, реструктурованої позиції, яка не залежить від минулого досвіду;
- досягається шляхом неусвідомленого схоплювання, виокремлення проблематики за допомогою образу, у структурі якого сформовано знання, дія, схема;
- забезпечується уявним передбаченням невідомого;
- не передбачає випадкового, механічного перебору можливих варіантів рішення.

На заключній, четвертій стадії творчого мислення після отримання рішення на інтуїтивному рівні, необхідно його оформити у вигляді структурованої моделі, використовуючи логічний компонент мислення (фаза верифікації).

Таким чином, інтуїція в творчому мисленні:

- являє собою різні механізми згортання розумових процесів у експертів (експертна інтуїція);
- проявляється в миттєвому аналізі ситуації (ситуативна інтуїція).

Інтуїція і знання

Розглянемо зв'язок між інтуїцією і знаннями. Інтуїція безпосередньо пов'язана з важливою частиною практичного інтелекту, який називається неявними знаннями (інтуїтивними за термінологією Я.О.Пономарьова або імпліцитними за термінологією Д. Бродбента). Ці знання є процедурними, важливими в досягненні для людини конкретної мети і отримуються ззовні при незначних зусиллях самої людини. Використання саме цих знань є суттєвою ознакою успішних проектних менеджерів, оскільки необхідно інтуїтивно відчувати, що добре, а що погано, відчувати, що буде працювати, а що ні, представляти ситуацію в цілому, щоб прийняти правильне рішення, не пояснюючи етапи, що ведуть до його прийняття.

Отже, інтуїція в процесі отримання нових знань:

- заповнює прогалини у існуючих знаннях та створює нові знання, які є проектом нових парадигм (інтелектуальна інтуїція);
- забезпечує накопичення несвідомого досвіду, що проявляється на рівні дії (перцептивна інтуїція).

Інтуїція та розвиток компетентності, самоактуалізація

Під самореалізацією (самоактуалізацією) в сучасній психології розуміється особливий вид діяльності людини, спрямований на самовдосконалення, розвиток своєї соціальної й індивідуальної компетентності, максимально можливе використання свого потенціалу на благо суспільства і самого себе.

Нижня вікова межа самоактуалізації обумовлена досягненням:

- понятійного рівня мислення;
- зрілістю механізмів центрального гальмування;
- наявністю накопиченого в попередній період розвитку позитивного досвіду вирішення ситуаційно обумовлених проблем;
- наявністю тенденції до саморозвитку у мотиваційній сфері.

У людини, що самореалізується, надбудовується над сформованими соціальними та індивідуальними компетентностями здатність до надситуативної активності. Яким чином, розвивається ця здатність?

У кожного проектного менеджера існує певний баланс навичок і викликів, т. зв. «особистий середній рівень». Якщо і навички, і виклики нижче цього рівня, тоді особисті можливості людини недостатньо використовуються. Якщо ж проблемна

ситуація не забезпечена відповідними знаннями, навичками, вміннями конкретного менеджера, то виникає стан тривоги, який змушує його мобілізуватися, зосередитись виключно на вирішенні проблеми. Іншими словами, виникає необхідність включення механізмів інтуїції для формування нових знань, вмінь та навичок, що нейтралізують існуючі виклики. Саме застосування інтуїтивних механізмів, з одного боку, створює всі умови для повного включення менеджера у професійну діяльність, а, з іншого, супроводжується відчуттям глибокого задоволення, насолоди.

Як було зазначено вище, основними компетентностями проектного менеджера є:

- здатність приймати рішення під зовнішнім тиском в умовах обмеженого часу;
- здатність приймати на себе відповідальність за результати проведення своїх рішень у житті;
- готовність до спільної діяльності в групі, на умовах поєднання внутрішньогрупової і міжгрупової конкуренції;
- вміння поєднувати свої особисті інтереси з інтересами групи і підпорядковувати свої інтереси досягненню загального успіху.

Згідно з методологією управління проектами для практичної реалізації проектів проектний менеджер повинен конкурувати і кооперуватись із іншими людьми, створюючи мотиви для залучення їх у власні проекти, використовувати їх компетентності та креативний потенціал в інтересах проекту чи програми. Використання інтуїтивних підходів до взаємовідносин з людьми базується на рефлексії.

Підсумовуючи вище викладене, пропонується наступна модель інтеграції компонент компетентностей на базі інтуїції, яка зображена на схемі 1, де через ЗІ позначені відповідні зони інтуїції. Зона інтуїції ІМ є одночасно зоною інтуїтивного мислення, а зона інтуїції ІІ – зоною інтуїтивного інтелекту (рисунок).

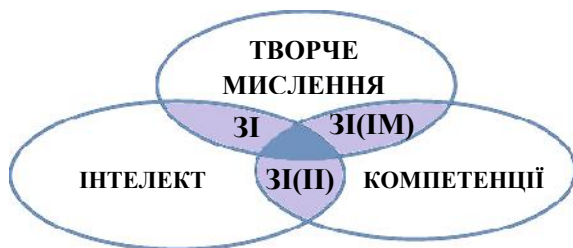


Рисунок. Концептуальна модель інтеграції м'яких компонент компетентності

В наведеній моделі множина компетентностей поза зонами інтуїції описується різними методологіями УП як вимоги до проектних менеджерів стосовно рівня їх знань, досвіду, особистих якостей тощо.

Творче мислення надає можливість не лише забезпечувати професійні компетентності в галузі УП,

але й створювати цінності і забезпечувати побудову в процесі реалізації проекту ще й ціннісні складові (компоненти) ПП, тобто забезпечувати реалізацію ланцюгів цінностей в процесі управління проектом чи програмою (методологія Р2М).

Розглянемо сукупність компетенцій та компетентностей проектних менеджерів, які базуються на інтуїції.

Надамо визначення інтуїції. В статті С.Д. Бушуєва, Ю.В. Яцишина «Інноваційні механізми інтуїтивного управління проектами та програмами» показано, що під інтуїцією в УП слід розуміти пізнавально-вольовий акт аксіологічної спрямованості, тобто ціннісну орієнтацію процесу пізнання та суб'єктивної волі [36, с. 27-32].

Враховуючи, що методологія Р2М базується на ціннісному підході, в подальшому ми будемо використовувати класифікацію компетенцій сформульовану в Керівництві з управління інноваційними проектами в програмах організацій [37].

СТРУКТУРА КОМПЕТЕНЦІЙ ПРОЕКТНОГО МЕНЕДЖЕРА, ЩО БАЗУЮТЬСЯ НА ІНТУЇЦІЇ

Методологія управління проектами на основі створення цінностей формулює основні вимоги до професіонала, націленого на досягнення місії [37, с.19]. Він повинен демонструвати компетенцію (здібності) в трьох аспектах:

- систематичні знання в галузі управління проектами і програмами;
- практичний досвід управлінської діяльності;
- психологія, особисті якості і етика.

Як зазначено вище, знання є результатом процесу реалізації інтуїції. Крім того, інтуїція є одним із способів досвіду та може бути використана проектним менеджером в питаннях етичного відношення до людей, в спілкуванні з ними, а також у процесах самоактуалізації. Таким чином, інтуїтивні компоненти притаманні всім трьом компетенціям.

Методологія Р2М розглядає такі критерії оцінки компетенцій в управлінні проектами:

I. Критерії мислення націленого на:

- цілісну місію;
- стратегічне сприйняття;
- безперервне прагнення досягти

результатів проекту/програми.

II. Критерії лідерства.

III. Критерії здібностей в плануванні, реалізації та в координації проекту.

IV. Критерії навичок взаємин: соціальні компетенції і психологічні навички.

V. Критерії націленості на досягнення результату: ініціативність і обов'язковість.

VI. Критерії самореалізації: самодисципліна, самоорганізація, самореалізація [37, с.32].

Покажемо, що інтуїція є необхідною складовою компетенцій проектних менеджерів, що задовольняють вище наведені критерії.

Як було вказано, інтуїція має безпосереднє відношення до процесів мислення (зона інтуїтивного мислення). Крім того, встановлено, що на співвідношення вираженості інтуїтивних і дискурсивних процесів у проектного менеджера впливають такі неспецифічні по відношенню до мислення мотиваційні устремління, як любов до порядку, толерантність до нового, домінування, самопізнання і автономія.

Усі методики розвитку інтуїції стверджують, що для генерування інтуїтивного рішення слід позбуватися таких психологічних станів людини, як страх, пригніченість, розгубленість та ін. Іншими словами, для виникнення інтуїції слід володіти рисами лідера.

Як показують спеціальні дослідження, інтуїція притаманна усім формам і методам пізнання, проте особливо важливу роль вона відіграє у прогнозуванні, що у свою чергу є вирішальним в процесі планування.

Інтуїція, як психологічний стан людини, служить базовою основою процесів самоактуалізації та самореалізації [38]. Саме на цих процесах в подальшому формуються навички взаємин проектного менеджера. Зауважимо, що самосвідомість людини в інтуїтивному процесі рівнозначна відчуттю творця.

Для формулювання інтуїтивних складових основних компетентностей проектних менеджерів, які базуються на зонах інтуїції (інтуїтивне мислення, інтуїтивний інтелект), проаналізуємо більш детально основні властивості інтуїції.

В рамках інформаційного підходу до моделювання особистості інтуїцію можна розглядати як специфічний неусвідомлюваний процес обробки інформації, що формує певний образ (інтуїтивний образ) з подальшою його актуалізацією у вигляді знання. Вчені встановили, що інтуїтивний процес обробки інформації вимагає набагато менше енергетичних ресурсів людини, ніж її аналітичні процеси мислення.

Не заглиблюючись в теоретичні дослідження стосовно інтуїції, можемо висловити припущення, що з точки зору оброблення інформації і потік «свідомості», і евристичний стан свідомості, і креативне мислення, й інтуїтивний інтелект, й інтуїція базуються на єдиному унікальному психологічному механізмі інформаційної взаємодії людини з дійсністю, який надалі будемо називати інтуїтивною орієнтованістю (ІО) або інтуїтивним стилем (ІС) людини.

Таким чином, інтуїтивна орієнтованість або інтуїтивний стиль проектного менеджера – це його здатність певним специфічним чином одержувати, обробляти інформацію і використовувати її в своїй професійній діяльності.

Інтуїтивна орієнтованість (інтуїтивний стиль) менеджера може вимірюватись кількісною оцінкою проявів властивостей інтуїції в проекті/програмі, т.зв. рівнем інтуїції. Сукупність інтуїтивних стилів членів проектної команди будемо називати інтуїтивним стилем проекту/програми. Очевидно, що ІС проекту/програми перетинається з ментальним простором проекту/програми.

Чим характеризується інтуїтивна орієнтованість проектного менеджера? Щоб відповісти на це запитання розглянемо основні властивості інтуїції як процесу, та інтуїтивного образу.

Відомо, що основними характеристиками інтуїції як процесу є:

- опосередкованість – для отримання інтуїтивного рішення слід оволодіти необхідною сукупністю знань;
- усвідомленість – свідомий напружений пошук для створення домінанти мислення;
- трансценденція его - вихід за межі власного «Я»;
- трансценденція простору – трансформація об'єктивного простору в суб'єктивний світ особистості;
- трансценденція часу – спотворення суб'єктивного відчуття часу;
- трансперсональність – заміщення смислового простору ідентифікацій надособистісною феноменологією;
- редукованість – процес пошуку рішення спрямований на формування цілісного поняття, образу;
- згорнутість – процес пошуку рішення неусвідомлюється.

Основними характеристиками інтуїтивного образу є:

- полімодальність – можливість інтуїтивного образу проявлятися в просторі широкого діапазону якостей однієї психічної суті;
- інтермодальність – можливість інтуїтивного образу проявлятися в діапазоні якостей декількох психічних якостей;
- варіативність – непередбачуваність результату;
- логічність – об'єктивізація отриманого інтуїтивного образу за допомогою логічного мислення.

Перелічені вище властивості процесу інтуїції та інтуїтивного образу дають можливість сформулювати

основні компетенції щодо створення інтуїтивної орієнтованості проекту/програми, а також отримати необхідні характеристики інтуїтивного стилю проектного менеджера.

Основні компетенції проектного менеджера для забезпечення інтуїтивного стилю (інтуїтивної орієнтації) проекту/програми є:

1. Компетенції в інтуїтивній ідентифікації проблем, їх джерел і розробці рішень по їх подоланню;

2. Здатність на основі інтуїції сприймати стратегічні елементи програми/проекту і розставляти пріоритети;

3. Здатність інтуїтивно попереджати, оцінювати і працювати зі змінами проекту для досягнення його результатів;

4. Здатність за допомогою інтуїції фокусувати зусилля команди на інноваціях і прориві;

5. Здатність використовувати інтуїцію при плануванні проектних цілей і завдання, організувати ресурси, управляти виконанням;

6. Здатність використовувати системний підхід, будувати команду, контролювати проект і вирішувати проблеми з використанням інтуїтивних підходів;

7. Здатність балансувати між різними робочими групами і зацікавленими сторонами, позбавлятися від напруженості, конкуренції з метою породження інтуїтивних механізмів в проекті/програмі;

8. Здатність підтримувати високоефективну роботу команди шляхом мотивації і можливостей самореалізації на основі інтуїції;

9. Здатність бути ініціативним, підтримувати ентузіазм для досягнення результату шляхом командної роботи, впроваджувати ролеву модель, розвивати інтуїтивні компоненти роботи команди;

10. Компетенції самоорганізації і самодисципліни, високі норми етики, взяття на себе відповідальності, далекоглядність, інтуїтивність.

Тепер розглянемо основні характеристики інтуїтивного стилю проектного менеджера, який визначається інтуїтивними зонами компетенцій (інтуїтивним мисленням, інтуїтивним інтелектом) наведеної на рисунку онцептуальної моделі.

Інтуїтивна зона компетенцій проектного менеджера – інтуїтивне мислення

Високий інтуїтивний стиль проектного менеджера базується на властивостях його інтуїтивного мислення.

• В інтуїтивної людини яскраво вираженою є потреба до схвалення.

• Дослідження зв'язку креативності мислення із інтуїцією вченими не проводилися, проте

дослідниками відзначається, що чим більша креативність мислення проектного менеджера, тим більша кількість проявів у нього інтуїції.

• Інтуїтивна особистість, як правило, проявляє здібність до навчання.

• Однією з властивостей мислення інтуїтивно орієнтованої людини є здібність до цілісного сприйняття дійсності.

• Для створення домінанти мислення (перший етап інтуїції) необхідним є наявність високого рівня інтелектуальності.

• Інтуїтивні механізми базуються на розвинутому просторовому уяву людини.

• При формування інтуїтивного образу менеджер повинен мати здатність до логічного узагальнення.

• В мисленні інтуїтивного проектного менеджера процеси синтезу переважають над процесами аналізу.

• Інтуїтивна особистість відзначається високими показниками семантичного потенціалу.

• Для запуску механізмів інтуїції людина повинна володіти високим рівнем диференціації відчуття часу.

• Встановлено тісний зв'язок інтуїції з блоком самоактуалізації людини, до складу якого входять:

- самоконтроль;
- самокритичність;
- самооцінка.

• Зовні сфера самосвідомості проявляється в комунікаціях, соціабельності, тобто зазначимо високу комунікативність високоінтелектуальної людини.

• Складові блоку самоактуалізації людини тісно пов'язані з існуванням для неї морального ідеалу.

Розглянемо основні характеристики інтуїтивного інтелекту проектного менеджера.

Інтуїтивна зона компетенцій проектного менеджера – інтуїтивний інтелект

Висока інтуїтивна орієнтованість проектного менеджера залежить від його інтуїтивного інтелекту. Наведемо його основні властивості.

• Для інтуїтивно спрямованої людини характерним є перевага у роботі з першою сигнальною системою.

• Зорово-моторна координація, яка необхідна для забезпечення безпечного існування в середовищі проектного менеджера, що перебуває в певних інтуїтивних станах свідомості.

• Рухливість нервової системи, що сприяє протіканню інтуїтивних процесів у людини.

• Для сприйняття інтуїтивного образу проєктний менеджер повинен вміти переключати свою увагу із сприйняття зовнішнього середовища на внутрішні відчуття, і навпаки.

• Розвинутість інтуїтивного інтелекту приводить до життєвої адекватності та практичності проєктного менеджера.

• Мозок інтуїтивно спрямованої людини володіє великим обсягом оперативної пам'яті.

• Інтуїтивний інтелект відзначається також реалістичністю та життєвою успішністю.

• Зона інтуїції проєктного менеджера базується на його високій ерудованості.

• Гнучкість відносин проєктного менеджера, що впливає із механізмів інтуїції, які базуються на рефлексії, антиципатії.

• Інтуїтивний інтелект забезпечує високу соціальну адаптивність особистості.

• Необхідно також зазначити властивості інтуїтивного інтелекту, які є спільними для інтуїтивного інтелекту та інтуїтивного мислення:

- здатність до логічного узагальнення;
- наявність просторової уяви;
- переважання процесів стратегій синтезу;
- диференціація відчуття часу;
- високий рівень інтелектуальності;
- цілісність сприйняття.

Зважаючи на охарактеризовані вище властивості інтуїтивних зон компетенцій проєктного менеджера, вважаємо, що проєктний менеджер з високим рівнем інтуїтивного стилю (інтуїтивної орієнтації) характеризується:

1. підвищеним рівнем загальної сенсорної та емоційної чутливості;

2. загостреним переживанням ситуацій «повинен» та ефективним проєктуванням ситуацій невизначеності;

3. базуванням його когнітивних процесів на роботі переважно правої півкулі головного мозку;

4. переважанням процесів синтезу його мозку;

5. перевагою його роботи з першою сигнальною системою;

6. наявністю невисокого рівня працездатності;

7. пластичністю та жвавим реагуванням на різноманітні виклики;

8. неординарною системою соціальних цінностей;

9. ерудованістю;

10. товариськістю;

11. особистою спрямованістю;

12. життєвою адекватністю – соціальною гнучкістю, реалістичністю, довірливістю;

13. соціальною зрілістю – необхідністю потреби досягнень, практичністю, існуванням морального ідеалу;

14. самоактуалізацією – самосвідомістю, самооцінкою, самокритичністю, самоконтролем;

15. недооцінкою фізичних інтервалів часу, зміщенням часу в майбутнє. Вчені помітили, що особистості з високим стилем інтуїтивності живуть майбутнім і їх цінності також визначаються переважно майбутнім, а не теперішнім або минулим.

Висновки

В статті розглянуті сучасні наукові підходи до вивчення інтуїції і пов'язаних з нею понять: свідомості, творчості, мислення, інтелекту.

Досліджено застосування інтуїтивних механізмів в діяльності проєктних менеджерів. Введено поняття інтуїтивної орієнтації або інтуїтивного стилю проєктного менеджера, як фахівця, що застосовує інтуїцію з метою отримання високого рівня спеціальних професійних знань, оволодіння новими сферами професійної діяльності, глибокого розуміння існуючих професійних проблем, здатності успішно і безпомилково вирішувати широке коло професійних завдань, підвищення професійної ерудиції, збільшення професійного досвіду, покращення професійного мислення, розвитку професійної інтуїції.

Запропоновано концептуальну модель інтеграції м'яких компонент компетенцій в управлінні проєктами, які базуються на зонах інтуїції – інтуїтивному мисленні та інтуїтивному інтелекті, проєктного менеджера.

Перспективними є подальші дослідження в цьому напрямку, зокрема дослідження співвідношення ментального простору проєкту/програми з інтуїтивною орієнтацією проєкту/програми.

Список літератури

1. Vaughan F. E. *Awakening intuition*. Garden City, NY: An-chor Press/Double-day, 1979

2. Ray, M., & Myers, R. *Practical intuition*. In W. H. Agor (Ed.), *Intuition in organizations: Leading and managing productively* (pp. 142-156). Newbury Park, CA: Sage. 1989

3. Rockenstein, Z. *Intuitive processes in executive decision making*. *Journal of Creative Behavior*, 22, 1988. 77-84

4. Степаносова О.В., Корнилова Т.В. *Мотивация и интуиция в регуляции вербальных прогнозов при принятии решений // Психологический журнал. – Т. 7, №2. – М., 2006. С. 60-68.*

5. Сахарова Н. С. *Категории «компетентность» и «компетенция» в современной образовательной парадигме // Вестник ОГУ. – 1999. – № 3. – С. 51 – 58*

6. Россохин А. В. *Рефлексия и внутренний диалог в изменённых состояниях сознания: Интерсознание в психоанализе. — М.: «Когито-Центр», 2010*

7. Spencer, L. M., Spencer, S. M. *Competence at work: models for superior performance*. New York [etc.]: John Wiley, 1993

8. Parry S. B. *The quest for competencies: competency studies can help you make HR decision, but the results are only as good as the study.* Training, 1996. 33, P. 48 – 56
9. Деркач А. и др. *Акмеология: Учебное пособие/ А.Деркач, В.Зызыкин.* – СПб.: Питер, 2003. – 256с.
10. Glaser.R. . *Education and thinking: The role of knowledge.* Am. Psychol. 39: 1984. 93-104.
11. Jensen A. R. *Psychometric "g" as a focus of concerted research effort // Intelligence.* 1987. 11. P. 193—198.
12. *Mainstream Science on Intelligence Wall Street Journal*, 13.12.1994, [Електронний ресурс], — Режим доступу http://www.aei.org/docLib/20060131_GottfredsonMainstreamScience.pdf
13. *Философский словарь / Под ред. И. Т. Фролова.* – 5-е изд. – М.: Политиздат, 1986. – с.493-494
14. Коломиец, Б.К. *К построению моделей интеллекта.* / <http://rc.edu.ru/>, Интеллект. Монография / Б.К. Коломиец. – Великий Новгород: НовГУ им. Ярослава Мудрого, 2006. – 450 с.
15. Брайан Трейси. *Измени мышление - и ты изменишь свою жизнь* Издательство: Попурри, 2004, - 236с.
16. Холодная М.А. *Психология интеллекта: парадоксы исследований.* – СПб.Питер, 2002. 272 с.
17. Суворов В. В. *Интеллект – аксиома психической реальности//Вестн. Моск. ун-та. Сер. 14 .Психология.* - 1999. -№3. –С.66-74
18. *Интеллект Вікіпедія, вільна енциклопедія, [Електронний ресурс], — Режим доступу <http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82>*
19. de Groot, A. D. *Thought and choice in chess (1st ed.).* The Hague: Mouton Publishers, 1965.
20. Walters, J., & Gardner, H. *The theory of multiple intelligences: Some issues and answers.* In R. Sternberg & R. Wagner (Eds.), *Practical intelligence: Origins of competence in the everyday world.*(pp. 163-182). New York: Cambridge University Press, 1986
21. Дружинин В. Н. *Психология общих способностей.* – СПб., 1999. – 349с.
22. Seager W.A *brief history of the philosophical problem of consciousness // The Cambridge handbook of consciousness / Zelazo P. D., Moscovitch M., Thompson E. (Eds.).* — Cambridge University Press, 2007. Pp. 9—33.
23. Velmans M. *Defining consciousness // Dialogues on Consciousness.* — Centre for Consciousness Studies, University of Arizona, Tucson, 1997. [Електронний ресурс], — Режим доступу <http://cogprints.org/395/1/Definingconsciousness.html>
25. Seager W.A *brief history of the philosophical problem of consciousness // The Cambridge handbook of consciousness / Zelazo P. D., Moscovitch M., Thompson E. (Eds.).* — Cambridge University Press, 2007. Pp. 9—33
24. Friih C., Rees G. *A brief history of the scientific approach to the study of consciousness // The Blackwell companion to consciousness / Eds. M. Velmans, S. Schneider.* — Blackwell Publishing, 2007. Pp. 9—22.
25. *Свідомість Вікіпедія, вільна енциклопедія, [Електронний ресурс], — Режим доступу <http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BE%D0%BC%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C>*
26. Farthing G. W. *The psychology of consciousness.* — New Jersey: Prentice Hall, 1992
27. Чеснокова И. И. *Проблема самосознания в психологии.* — М.: Наука, 1977
28. Налимов В. В. *Спонтанность сознания: Вероятностная теория смыслов и смысловая архитектура личности.* — 2-е изд. — М.: Водолей Publishers, 2007
29. Михай Чиксентмихайи "Поток: психология оптимального переживания" *Flow: The Psychology of Optimal Experience,* Издательство: Альпина нон-фикшн, 2011, 464 с.
30. Непомнящий А.В. *Русский космизм и ноосфера. Тезисы докладов всесоюзной конференции. Часть II.* - М.: 1989. -С.105-107.
31. Murphy, M., and Donovan S., *The physical and psychological effects of meditation.* San Rafael, Calif.: Esalen Institute, 1988.
32. Steve Pavlina. *Levels of consciousness.* <http://www.stevpavlina.com/blog/2005/04/levels-of-consciousness/>
33. Козлов В. В. *Ресурсні стану особистості і продуктивність діяльності.* Електр.ресурс. <http://www.integratio.ru/article/038.htm>
34. Козлов В.В *Психология творчества. Свет, сумерки и темная ночь души.* Издательство: Гала, 2008.
35. Goldberg, P.. *The intuitive edge. Understanding and developing intuition.* Los Angeles: Jeremy P. Tarcher, Inc. 1983.
36. Бушуев С.Д., Яцишин Ю.В. *Інноваційні механізми інтуїтивного управління проектами та програмами // Управління розвитком складних систем.* – 2011. – Вип. 06 2011. – С. 27 – 32.
37. *Керівництво з управління інноваційними проектами в програмах організації: Монографія.// переклад на українську мову під редакцією проф. Ярошенко Ф.О./ К.: Новий друк, 2010. 160 с. - Бібліогр.: з 158-160.*
38. Науменко Е.А. *Интуитивность как психологическое свойство личности: дис. ... доктора псих. наук: 19.00.01./ Науменко Евгений Александрович.* Санкт-Петербург, 2001. - 381 с.

Стаття надійшла до редколегії 30.09.2011

Рецензент: д-р техн. наук, проф. С.Д. Бушуев, завідувач кафедри УП, Київський національний університет будівництва і архітектури, Київ.

УДК 005.8:316.422

Ю.В. Яцишин

Державна навчально-наукова установа «Академія фінансового управління», Київ

КОНЦЕПТУАЛЬНА МОДЕЛЬ ІНТЕГРАЦІЇ М'ЯКИХ КОМПОНЕНТ КОМПЕТЕНЦІЙ В УПРАВЛІННІ ПРОЕКТАМИ

Запропоновано концептуальну модель інтеграції м'яких компонент компетенцій на основі використання інтуїтивних методів в управлінні проектами та програмами.

Ключові слова: *інноваційні механізми, м'які компоненти компетенцій в управлінні проектами, інтуїтивне управління, інтуїція*

Логіка пізнає істину,
а з інтуїції виникає мудрість

Вступ

Сучасні умови розвитку суспільства диктують нові вимоги до діяльності фахівців в галузі управління проектами, серед яких, в першу чергу, слід відзначити високу напруженість їх праці, вміння цінувати та розподіляти професійний час, опанування набором характеристик, що забезпечує виконання професійної діяльності на високому рівні і досягнення певного результату. Формування необхідного набору індивідуальних, соціальних і групових компетентностей сьогодні вважається однією з основних проблем розвитку фахівця, оскільки володіння певною сукупністю знань, вмінь, навичок, здібностей, мотивів, переконань, цінностей та ін. дозволяє проектному менеджеру в складних проблемних ситуаціях, в умовах дефіциту часу й інформації, під зовнішнім тиском середовища забезпечувати досягнення поставлених перед ним цілей шляхом ефективної взаємодії з колегами і конкурентами в процесі ділового спілкування та організації діяльності підлеглих.

Постановка задачі досліджень

Діяльність людини в галузі управління проектами (УП) базується на когнітивних, емоційних, особистісних та соціальних здібностях та знаннях, які необхідно ефективно використовувати в ситуаціях з високим ступенем невизначеності різноманітних і навіть суперечливих засобів як пізнавальної (цілей, гіпотез, стратегій, тактики), так і практичної діяльності. Як правило, при створенні програмного чи проектного продукту (ПП) менеджер стикається з комплексністю, динамічністю, різного роду невизначеностями, непередбачуваностями тощо. В силу цих обставин,

фахівець з управління проектами повинен використовувати не лише строгі теоретичні поняття, засоби, знання та правила існуючих методологій, але й індивідуальні, власні знання, досвід та опиратися на евристики різного ступеня невизначеності, інтуїтивні методи.

Слід зауважити, що практично всі методи в управлінні проектами пройшли довгий та складний шлях від неявної евристики до суворих теоретичних тверджень та методичних рекомендацій. У цьому сенсі управління проектами можна розглядати як історію раціоналізації особистісних компонентів знання й неявних методів, побудованих на неповних, нечітких емпіричних узагальненнях та образних уявленнях. Робота проектного менеджера характеризується також тим, що поряд із прогнозованими результатами можуть утворюватися різноманітні побічні, не прогнозовані продукти, оскільки при створенні ПП може змінюється і сам суб'єкт управління, причому значною мірою непередбачуваним і комплексним чином. Це може бути пов'язано з емоційними станами як учасників проекту чи програми, так і зовнішнього середовища.

Одним із основних методів роботи в умовах невизначеності та часових обмежень є використання інтуїції. Традиційно інтуїцію визначають як «наявні в нас знання, джерело та спосіб отримання яких ми не можемо пояснити» [1]. Встановлено, що ефективні професійні рішення, як правило, опираються на інтуїцію [2;3]. Сучасні дослідження в психології показали, що найбільш ефективні прогнози при прийнятті рішень висуваються людьми, що рівною мірою застосовують як дискурсивний (розумовий, логічний) аналіз ситуації, так і інтуїцію [4].

На інтуїцію в УП опираються на кожній фазі проекту. Так, при здійсненні задуму проекту необхідна інтуїтивна здогадка, оскільки задум - це винахід нового, а єдиним методом, який дозволяє вийти за межі вже відомого, є індуктивна інтуїція. В процесі проектування саме інтуїтивне бачення

модельованого процесу, що виникає на основі неформальних, інтуїтивних аналогій, надає змістовний сенс отриманим продуктам ескізного та робочого проектування. Використання в роботі менеджера інтуїтивних механізмів на фазі реалізації впливає із розвинутою в нього т.зв. оперативної інтуїції.

Дослідження необхідності використання інтуїції в діяльності проектного менеджера покладені в основу цієї статті.

Огляд існуючих підходів та досліджень

Компетенція та компетентність

Сьогодні існує безліч підходів до визначення поняття компетенції. Загальним для всіх визначень компетенції є розуміння її як:

- властивості особистості;
- потенційної здатності індивіда виконувати різні завдання;
- сукупності знань, умінь і навичок, необхідних для здійснення конкретної професійної діяльності.

При цьому спостерігається взаємодія когнітивних і афективних навичок, наявність мотивації і відповідних ціннісних установок.

Більш загальне визначення компетенції запропонувала Н.С. Сахаровою. На основі аналізу визначення понять «компетенція» в різних галузях науки вона сформулювала загальну категоріальну суть компетенції, яка полягає в здатності живого організму здійснювати спільну діяльність, відгукуючись на зовнішнє подразнення відповідною реакцією [5].

У цьому трактуванні компетенція є результатом рефлексії індивіда, яка, в свою чергу, є його реакцією на зовнішнє подразнення, що виникає при взаємодії з іншими індивідами - членами соціуму.

Відомо, що під рефлексією (від reflexio - звернення назад) розуміється звернення уваги суб'єкта на самого себе і на функції власної свідомості, до складу яких входять особистісні структури (цінності, інтереси, мотиви та ін.), мислення, механізми сприйняття, прийняття рішень, емоційного реагування, поведінкові шаблони і т. п. Як правило, рефлексія є не чим іншим, як психологічним механізмом зміни індивідуальної свідомості. Згідно визначення сформульованого А.В. Россохіним, особистісна рефлексія – це «активний суб'єктний процес породження смислів, заснований на унікальній здатності особистості до усвідомлення невідомого - внутрішній роботі, що приводить до якісних змін ціннісно-сміслових утворень, формування нових стратегій і способів внутрішнього діалогу, інтеграції особистості в

новий, більш цілісний стан" [6]. Таким чином, рефлексивні процеси в компетенції полягають в здатності осмислення і подолання стереотипів мислення, в утворенні нових (креативно-інноваційних) змістів свідомості з метою саморозвитку і вдосконалення професійної діяльності.

Поряд з поняттям компетенції вживається і поняття компетентності. Під компетентністю будемо розуміти інтеграцію в єдине ціле особистісних характеристик, сукупності мобільних знань, умінь, навичок та гнучкого мислення, системи певних цінностей. Як правило термін «компетентність» вживається для характеристики фахівця в його професійній діяльності, а «компетенція» - для позначення базової властивості (якості), яке робить фахівця потенційно компетентним. Тобто компетентним можна стати, оволодівши певними професійно-релевантними компетенціями і реалізувавши їх в досвіді конкретної професійної діяльності.

Дослідники процесу формування компетентності в тій чи іншій сфері діяльності відзначають наявність в ній двох рівнів, один з яких легко сформувати, а інший - досить важко або практично неможливо. Так, L.Spencer, S.Spencer розглядають питання формування компетентностей у вигляді моделі айсберга, де знання та навички, яким порівняно легко навчити, складають його видиму частину, тоді як особистісні риси, мотиви і Я-концепція приховані «під рівнем моря» і їх дуже важко розвивати [7]. S.Paгу розрізняє «жорсткі» та «м'які» компетентності:

- «Жорсткі» компетентності належать до професійно- специфічних особливостей (знання та вміння) і можуть бути легко розвинуті.
- «М'які» - належать до особистісних рис, цінностей і стилів, які навряд чи можуть бути легко розвинені [8].

Ми виходимо з положення, що компетентності є динамічними утвореннями, здатними до розвитку, удосконалення або зникнення при відсутності стимулу до їх прояву.

Існуючі теорії компетентності фокусуються або на розумових процесах, на яких ґрунтується професійна діяльність, або на виникненні в результаті їх діяльності знань.

Що є основними компонентами будь-якої компетентності? На думку А.А. Деркача та В.Г.Заикина основними компонентами компетентності є:

- знання, що отримуються в силу спостережливості та проникливості (соціально-перцептивна компонента);
- знання закономірностей поведінки та діяльності людини, що включений в соціальну групу (соціально-психологічна компонента);

- знання про себе (аутопсихологічна компонента);
- знання способів та методів ефективного спілкування (комунікативна компонента);
- знання методів впливу (психолого-педагогічна компонента) [9].

Отже, інваріантом компетенції є особлива форма організації сукупності різного роду знань - як декларативних, так і процедурних. Вчений Р. Глезер показав, що сукупність знань експерта містить узагальнені, категоріальні знання, загальні принципи і категорії, які виводяться із знань самого суб'єкта, а також знання про можливість застосування власних знань [10].

Як відомо, знання це не що інше, як результат пізнавальної діяльності людини і складається з:

- засвоєних понять, законів, властивостей (інформація в чистому вигляді);
- усвідомлених алгоритмів, зв'язків між блоками інформації;
- інтуїтивного (неявного) знання.

Знання тісно пов'язані з поняттям інтелекту, який розглянемо більш детально.

Інтелект

Інтелект був предметом дослідження багатьох вчених. Проте, незважаючи на величезну кількість досліджень в цьому напрямі, на сьогодні погляди стосовно інтелекту є досить суперечливими і дискусійними. Сформульовано безліч визначень і невизначених підходів, моделей і теорій, кожна з яких має як своїх послідовників, так і критиків. Відсутність єдиного підходу до визначення феномену інтелекту приводить деяких дослідників до висновку, що для наукових цілей слід взагалі відмовитися від поняття інтелекту [11].

Через багатогранність проявів інтелекту в грудні 1994 р. п'ятдесят два провідні експерти в галузі людського інтелекту, які представляли різні дисципліни психології, антропології та соціології, в статті «Провідні вчені про інтелект», сформулювали спільну декларацію стосовно визначення та властивостей інтелекту. Так, під інтелектом вони розуміють «дуже загальну розумову здатність, яка, зокрема, включає:

- уміння міркувати, планувати, вирішувати завдання;
- абстрактне мислення;
- розуміння складних ідей;
- швидке навчання;
- навчання з власного та чужого досвіду.

Інтелект – це не просто здатність до «книжкового навчання», не вузький академічний навик, і не вміння вирішувати тести і здавати іспити. Інтелект позначає набагато більш широку і глибоку

здатність до пізнання навколишнього світу - до «уловлювання», до «розуміння суті речей», до здатності приймати оптимальні рішення» [12].

Згідно з філософським визначенням, інтелект / розум (від лат. intellectus - розум, розум) - це загальний розумовий потенціал людини, ступінь реалізації здібностей, які він використовує для пристосування до життя [13].

У філософії моделі інтелекту базуються на процесах пізнання, свідомості, мислення. Відзначимо цікаву, на наш погляд, сучасну узагальнену модель інтелекту Б.К. Коломійця, яка інтегрує моделі суспільного інтелекту А.І. Субетто, колективного інтелекту М.М. Мойсеєва, гібридного інтелекту в рамках ергономіки В. Венда і духовно-морального розуму А. Мене. На рівні загальнонаукової методології Б.К. Коломієць звертається до теорій інтелекту М.А. Холодної та В.Д. Шадрикова [14].

У психології визначились два концептуальні підходи до вивчення природи інтелекту. У першому підході припускають, що існує єдиний (загальний) фактор інтелектуальних здібностей (К.Спірмен, Е. Хант, Р. Стернберг, Г.Ю. Айзенк та ін.). Другий підхід (теорія множинності інтелекту) передбачає наявність декількох незалежних один від одного компонентів інтелекту. Сюди відносяться моделі інтелекту Ч. Спірмена (загальний фактор «g» і специфічний для даної діяльності фактор «s»), Р.Кеттела («текучий інтелект» («fluid») і «кристалізований інтелект» («crystallized»), Л.Терстоуна (інтелект, як сукупність декількох факторів), А.Біне (цілепокладання, адаптивність і оцінка), Р.Стернберг (метакомпоненти, виконавчі компоненти, компоненти набуття знань), Дж.Гілфорда (кубічна модель структури інтелекту), Х.Гарднера (лінгвістичний, музичний, логіко-математичний, просторовий, тілесно-кінестетичний, міжособистісний і внутріособистісний інтелекти) та ін. Сьогодні виникла ціла індустрія шкіл розробки множинності інтелекту – практичний інтелект, логічний, вербальний, математичний, фізичний, музичний, візуально-просторовий, міжособистісний, абстрактний, суспільний, екзистенціальний, фінансовий, внутріособистісний, інтуїтивний, підприємницький, колективний, соціальний, емоційний, креативний, інтегральний, гібридний, інтелект натураліста та ін. [15].

Цікавий підхід щодо визначення інтелекту формулює М.А. Холодна у роботі «Психологія інтелекту: парадокси досліджень», виділяючи чотири основні його аспекти: конвергентні здібності, дивергентні здібності (або креативність), здатність до навчання, пізнавальні стилі [16, с. 138]. Вона вважає, що із шести типів інтелектуальної поведінки ("кмітливі", «блискучі учні», «креативи»,

«компетентні», «талановиті», «мудрі») лише останні три категорії виражають інтелектуальну обдарованість особи і є результатом досить тривалого процесу, заповненого враженнями, подіями, роздумами і т.п. Так, у «компетентних» змінюється організація понятійного досвіду, у «талановитих» відбувається трансформація і збагачення інтенціональності досвіду, у «мудрих» має місце інтеграція різних форм досвіду з підвищенням питомої ваги метакогнітивного досвіду. На думку автора, зміна складу і будови ментального досвіду, ймовірно, йде у двох основних напрямках: еволюційному (накопичення, нарощування, збагачення, реорганізація, інтеграція різних форм досвіду) і радикальному (ефекти кристалізації досвіду, згортання ментальних структур різного рівня, явище імпресінга і т.п.).

Деякі вчені вважають, що поняття інтелекту в контексті наукового знання має прийматися співтовариством як первинне поняття, аксіома, яку можна обговорювати лише на «метамові» світоглядного осмислення» [17].

Для цілі наших досліджень приймемо наступне визначення інтелекту. В широкому розумінні інтелект (від лат. *Intellectus* – розуміння, осягнення) є системою всіх здібностей людини до пізнання, вирішення проблем, що визначає успішність будь-якої діяльності і лежить в основі інших здібностей. Іншими словами, інтелект — це згусток життєвого досвіду кожного індивіда і, значною мірою, всіх його попередніх поколінь.

У більш вузькому значенні, інтелект є здатністю свідомо виконувати розумові дії, такі як: систематизація, зіставлення, виокремлення, формування поняття, порівняння, поєднання, категоризація, організація, кількісний розрахунок, з'ясування причин і наслідків, характеристика, моделювання, пошук зв'язків та закономірностей, перебір варіантів, візуалізація, вербалізація, узагальнення, структурування, розбір, осмислення, позбавлення, регуляція і т.д. [18].

Вченими встановлено, що інтелект тісно пов'язаний з іншими внутрішніми властивостями людини, такими як сприйняття, пам'ять, мова, уява, самосвідомість, самоконтроль, характер, володіння тілом, творчість, інтуїція. Зауважимо, що інтелект не зводиться до мислення, хоча розумові здібності складають його основу.

Мислення

Мислення є однією з найменш пізнаних проблем психології та філософії, незважаючи на велику кількість ґрунтовних досліджень в цьому напрямі.

Мислення, як один із видів пізнання, тісно пов'язане з творчістю, яка є процесом складних

об'єктивно-суб'єктивних відносин між людиною, її станом і об'єктами творчості - як єдність пізнання та перетворення.

Як відомо, творча діяльність, крім мислення, включає і інші психічні явища: свідомість, інтуїцію, уяву, мотиви, емоції, пам'ять, волю, здібності, відображення та ін. Проте саме мислення відіграє і в пізнанні, і в предметній діяльності людини домінуючу роль.

Для дослідженні творчості її розглядають як:

- процес (творчий процес);
- результат (творчий продукт).

Творчість, як процес, означає здатність людини мислити в недослідженій області, не будучи обмеженою минулим досвідом. Тобто, творчий процес являє собою суть процесу мислення і діяльності, який характеризується принципово новими для суб'єкта діяльності шляхами і способами вирішення проблем і якісно новими результатами. Деякі автори пов'язують творчість зі специфічним саморозвитком особистості і «кристалізацією» досвіду [19;20].

Результатом творчого процесу є творчий продукт, під яким розуміють створення нових матеріальних чи духовних цінностей, причому «новизна» може носити як об'єктивний, так і суб'єктивний характер.

Психолог В. Н. Дружинін перелічив ознаки творчості, які, на його думку, відзначають практично всі дослідники: несвідомість, спонтанність, неконтрольованість волею і розумом, змінення стану свідомості [21, с. 161].

Узагальнений вигляд процесу творчого мислення, являє собою послідовність таких стадій як:

1. період підготовки: збирання даних, визначення проблеми і формування стратегії дій;
2. інкубаційний період: час для обдумування зібраної інформації;
3. прозріння, інсайт, осягнення;
4. період верифікації – перевірка гіпотези.

Діяльність проектних менеджерів пов'язана з вирішенням найрізноманітніших проблем та завдань, з якими він раніше не зустрічався. Щоб впоратися з ними, менеджеру необхідно щось нове, яке можна отримати лише завдяки творчому мисленню.

Як правило, творче мислення у процесі здійснення основних функцій проектного менеджменту (планування, організація, мотивація і контроль) реалізується за механізмами двох видів мислення. Перший вид базується на логічних міркуваннях і рішеннях та називається аналітичним. Іноді цей різновид мислення називають вертикальним. Другий вид - це т.зв. «креативне» (творче, латеральне) мислення. Результатом цього

виду мислення не є єдино правильне рішення, а сукупність рівноцінних рішень, з яких одне за певними критеріями може бути найкращим.

У менеджерській діяльності використовуються обидва види мислення.

При виникненні проблемної ситуації спочатку намагаються вирішити проблему виключно аналітичним способом за допомогою мови. При цьому використовують наступні операції - аналіз, синтез, узагальнення, порівняння та ін.

Латеральне мислення також базується на цих же операціях, але вони для нього не є головними. Тут проявляє свою дію специфічний механізм мислення (інтуїція), що здійснюється «на межі» свідомості. Коротко розглянемо поняття свідомості.

Свідомість

На думку більшості сучасних учених, свідомість є ключовою характеристикою людського буття і складною міждисциплінарною психологічною проблемою, оскільки терміном «свідомість» позначають широкий спектр феноменів, вивченням яких крім психології, займаються також філософія, соціологія, психосемантика, нейрофізіологія, психіатрія, антропологія, юриспруденція, кібернетика та інші науки [22; 23; 24; 25].

Коротко зупинимось на підходах до визначення свідомості. У філософії свідомість трактується як ідеальне, що протистоїть матеріальному, і означає вищу форму відображення дійсності, яка властива лише людині [26].

У психології свідомість протистоїть неусвідомлюваному і під нею розуміється вища форма психічної активності людини, яка є сукупністю розумових, чуттєвих, емоційних і вольових процесів, що дозволяють людині не тільки пізнавати світ, а й перетворювати його відповідно до своїх суб'єктивних життєвих цілей.

Існують також підходи до опису свідомості як різних станів людини, як «променів», як механізмів обробки інформації та ін. Деякі вчені під свідомістю розуміють здатність до суб'єктивного переживання світу [27], тоді як під «самосвідомістю» - складну здатність усвідомлювати себе як суб'єкта, а також вибудовувати відносини навколо цього суб'єкта системи [28].

Враховуючи багатогранність терміну «свідомість», В.В.Налімов пропонує розглядати її не як щось конкретне, а як розмите поняття, що містить поліфонію смислів, які породжуються і пізнаються випадковим чином [29].

Як бачимо, що аналогічно визначенню інтелекту, існують різноманітні підходи до дефініції свідомості, які приводять деяких авторів до

висновку про неможливість коректно визначити це поняття, а відтак і до його непотрібності.

Вченими встановлено, що свідомість не є функцією мозку, а є суттю інформаційно-енергетичного комплексу, який керує системою «людина» і складається з двох підсистем: усвідомлюваного (проявленого) і неусвідомлюваного (інтуїтивного, не проявленого, потенційного). При цьому мозок використовується свідомістю як «інтерфейсом» (системою зв'язку) між енергетичною, інформаційною та життєдіальною структурами системи «людина» [30].

При такому підході основними видами об'єктивної свідомості є:

- свідомість як знання;
- свідомість як особлива суб'єктивна реальність (ідеальне);
- свідомість як воля.

Дослідники свідомості відзначають, що основною якісною її властивістю є динаміка, яка відіграє велику роль у всіх сферах життя.

Динаміка свідомості полягає в тому, що майже кожна людина хоча б раз перебувала в т.зв. «потоківому стані», в якому все задумане, сплановане з легкістю вдавалося. Цей специфічний стан, який позначається терміном «потік», досліджував при експериментальному вивченні діяльності орієнтованої на процес, американський психолог М. Чікентміхайі. Ним було встановлено, що стан «потіку» можна досягнути в процесі практично будь-якої діяльності і лише від самої людини залежить, чи зможе вона навчитися формувати умови, які породжують його. Вивчення якості роботи і психофізіологічного стану осіб, що перебувають у стані «потіку», дозволило автору дійти висновку про те, що при виникненні цього стану, він є оптимальним як для результатів, так і для самого суб'єкта [31].

До умов виникнення цього стану належить інтенсивна і стійка концентрація уваги на обмеженому символічному полі. Як правило, це залежить виключно від самого суб'єкта. Зовнішніми ключами, що сприяють концентрації і забезпечують стан «потіку», є певні т.зв. «виклики ситуації» і структура діяльності. Увійти в «потік» виявляється легше в ситуаціях дослідження невідомого, прийняття відповідальних рішень, змагальності, небезпеки, тобто в ситуаціях, що задовольняють людську потребу у виході за межі відомого, в нові простори навичок, здібностей і т.п. За своєю енцефалографічною картиною діяльність у стані високої концентрації і зібраності на виконуваний роботі, тобто в «потіці», має досить велику схожість з неглибокими медитативними станами [32].

Опитування людей, які перебували в стані «поток», дозволили М. Чіксентміхайі виділити основні вісім його компонент (таблиця). Поєднання всіх компонент викликає у людини таке почуття глибокої радості, що вона готова витратити неймовірну кількість зусиль і часу з метою знову побувати в «потоці».

Досить цікавий підхід до рівнів свідомості описав Девід Хоукінс у книзі "Сила проти насильства" [33]. Ось ця ієрархія рівнів (знизу вгору): ганьба → вина → апатія → горе → страх → бажання → гнів → гордість → хоробрість → нейтралітет → готовність → прийняття → інтелект → любов → радість → мир → просвітління. Згідно цієї класифікації проектний менеджер перебуває

вище рівня нейтралітету, тому розглянемо детальніше рівні готовності, прийняття, інтелекту та любові.

Рівень готовності (willingness) – це рівень розвитку волі і дисципліни. Людина стає компетентною.

Рівень прийняття (acceptance). Людина «пробуджується» для можливостей проактивного життя. Це рівень постановки та досягнення цілей. На цьому рівні людина починає приймати (брати на себе) відповідальність за свою роль в цьому світі.

Рівень інтелекту (reason). На цьому рівні людина починає мислити ясно і раціонально. Тепер у неї є дисципліна і проактивність, щоб повністю виразити свої вроджені здібності.

Таблиця

Порівняння компонент свідомості «поток», евристичного стану свідомості та інтуїції

№ п/п	Потік свідомості за М. Чіксентміхайі	Евристичний стан свідомості за Козловим	Інтуїція
1	Наявність чіткої мети, цілі	злиття дії і усвідомлення;	Створення домінанти мислення
2	Глибока концентрація на досягненні мети		
3	Забути про себе	Втрата самосвідомості, стандартної концепції себе і найбільш інтенсивне усвідомлення своїх внутрішніх процесів	Неусвідомленість
4	Звільнити свідомість від усього, що не стосується вирішення проблеми	Наявність трансцендентних переживань, відчуття гармонії з оточенням, зникнення психологічних захистів	Неусвідомленість
5	Втрата відчуття часу		Неусвідомленість
6	Відчуття досяжності мети, результативність здійснення діяльності	Почуття аутоаутентичності досвіду, тобто саме суб'єктивне переживання є головним мотивуючим фактором діяльності	Відчуття передбачуваності досягнення результату
7	Наявність чіткого зворотнього зв'язку для коригування руху до мети		Антиципація
8	відчуття повного контролю за подіями	Повна керованість ситуацією, свідомість повноти контролю над своїми діями	Неусвідомленість

Рівень любові (love). Людина бачить, що потрібен більш широкий контекст, ніж інтелект. На цьому рівні людина починає керуватися силами, більшими, ніж вона сама.

Для нас важливими буде розгляд можливості прояву на цих рівнях феномену інтуїції, тому узагальнивши дослідження вчених в галузі інтуїції, інтелекту, свідомості, мислення, вважаємо, що на рівні:

- готовності можливі поодинокі проблески інтуїції;
- прийняття інтуїція проявляється частіше, ніж на попередньому;

- інтелекту інтуїція може проявлятися у випадках, коли людина докладає масу інтелектуальних зусиль. В окремих випадках інтуїтивні рішення бувають невірними;

- любові інтуїція стає надзвичайно потужною і майже не дає «збоїв».

На всіх інших вищих рівнях свідомості (радість, мир, просвітління) інтуїція відіграє провідну роль в управлінні життям людини.

На сьогодні в психології не існує загальноприйнятої класифікації станів свідомості. Розрізняють звичайний (нормальний) стан свідомості та змінені стани свідомості, які

заповнюють весь простір між сном та неспанням. Визначення різних станів свідомості надзвичайно розмиті і не дозволяють виділити якісну різницю між ними. Навіть для таких дуальних станів свідомості, як здоровий та патологічний, не існує чітких розмежувань. Так, під патологічним станом у психіатрії розуміється наявність у людини сукупності усіх ознак затьмарення свідомості, а саме дезорієнтація в часі, місці, ситуації, відсутність виразного сприйняття навколишнього світу, різні ступені незв'язності мислення, утруднення спогадів подій, що відбуваються, суб'єктивні хворобливі стани. Наявність однієї або декількох ознак не може свідчити про порушення свідомості.

Російським психологом В.В. Козловим було введено поняття т.зв. «ресурних станів» свідомості [34].

Ресурсний стан свідомості - це стан людини, у якому домінує не раціонально-логічний інтелект, а мотиваційно-емоційна сфера мислення і духовність, як спрямованість до вищих сил, до інших людей і самого себе. У ресурсному стані свідомості ми завжди можемо диференціювати суб'єкта, який мислить, мислення як процес і те, що мислиться, як зміст діяльності. Коли ці три складові зливаються і розчиняються в єдності - це і є ресурсний стан свідомості. У цьому стані людина творить не лише себе, тобто здобуває знання, уміння, навички, але й світ: створює своє розуміння, своє бачення світу, проектує і буде власне життя, вирішує, куди йому йти, про що думати, з ким взаємодіяти і спілкуватися.

Для ресурсних станів свідомості характерними є практично всі ознаки, що відповідають стану «поток» (таблиця). За В.В. Козловим «поток» стан свідомості, як процесуальне переживання творчого натхнення, є одним із видів т.зв. творчого або евристичного стану свідомості.

Евристичний стан - це особливий ресурсний стан свідомості, що виникає при повному свідомому фокусуванні на проблемній задачі чи тотального залучення свідомості в процес діяльності. Він характеризується максимальною мобілізацією резервних можливостей людської психіки, під час якої відкривається доступ до несвідомих рівнів психіки як складного інтегративного утворення [34, с. 112].

Іншим видом цього евристичного стану свідомості є осяяння, як миттєве схоплення суті, розв'язання проблемної ситуації.

Процес осяяння може бути визначений через поняття інтуїції, як одна із її функцій, а сама інтуїція визначається, як «переживання істини», що володіє силою переконання. Розрізняють такі види інтуїції: наукова, особиста, духовна та ін.

Для формування концептуальної моделі інтеграції м'яких компонент компетенцій в управлінні проектами сформуємо основні властивості інтуїції та покажемо її зв'язок з творчим мисленням та інтелектом.

КОНЦЕПТУАЛЬНА МОДЕЛЬ ІНТЕГРАЦІЇ М'ЯКИХ КОМПОНЕНТ КОМПЕТЕНЦІЙ

В 1983 р. Р. Гольдберг відзначив численні функції інтуїції і запропонував здійснити її класифікацію за шістьма категоріями, в рамках яких інтуїція розглядається як:

- 1 – спосіб відкриття;
- 2 – творчість;
- 3 – оцінка;
- 4 – приведення в дію;
- 5 – передбачення;
- 6 – осяяння.

Перші два аспекти інтуїції пов'язують її з творчим процесом. Наступні три аспекти пов'язують інтуїцію з неявними знаннями, а останній, шостий аспект - осяяння, Гольдберг відносить до самореалізації [35].

Інтуїція і творче мислення

У процесі вирішення професійних завдань проектний менеджер повинен вирішувати нестандартні, нетипові завдання, тобто повинен використовувати творче мислення. Вище було наведено узагальнений вигляд процесу творчого мислення і показано, що вирішення проектним менеджером проблемних ситуацій може йти або за допомогою аналітичного, або інтуїтивного (латерального) мислення.

При створенні моделі будь-якої проблемної ситуації менеджер спочатку звертається до свого досвіду, тобто до сукупності знань, дій, прийомів, ділових якостей, які особистість набула в процесі життєвого розвитку і використовує на шляху до досягнення життєвих і професійних цілей. В досвіді здійснюється пошук відповідних, адекватних наборів структур і схем знань, що зберігаються у пам'яті людини. Вченими встановлено, що існують два шари нашого досвіду: свідомий та несвідомий, причому людина не може одночасно працювати з двома шарами. У режимі доступу до свідомого досвіду, людина не має доступу до несвідомого, а під час роботи із несвідомим - неможливо здійснювати свідомий контроль і рефлексію своїх дій.

На першій стадії творчого мислення робота зі свідомим або логічним досвідом проявляється на рівні цілі, мети. Логічний досвід усвідомлений і може бути застосований при виникненні відповідного завдання. У досить простих випадках

за наявності необхідних структурованих знань суб'єкт досить легко логічно може побудувати адекватну модель. Таким чином, при вирішенні завдання, яке не є принципово новим для суб'єкта, він функціонує на логічному рівні, актуалізує необхідні знання і створює адекватну модель (період підготовки та інкубаційний період, вирішення проблемної ситуації).

Друга стадія творчого мислення передбачає, що за недостатності обсягу логічних знань для вирішення поставленого завдання суб'єкт, «спускається», за висловом Я.О.Пономарьова, на нижчий (інтуїтивний) рівень. На відміну від логічного, інтуїтивний досвід є неусвідомлюваним, оскільки утворюється поза волею й увагою суб'єкта (побічний продукт дії), не може бути свідомо актуалізований суб'єктом і виявляється лише в дії. Саме для отримання інформації з несвідомого досвіду необхідно перейти або в ресурсний стан свідомості (евристичний), або потрапити в «потік» свідомості, або мислити нестандартно (креативно), або використати інтуїтивний інтелект і т.п. У сфері інтуїції досвід менш структурований, але більш багатий, тому суб'єкту іноді вдається знайти ключ до вирішення завдання. Як правило, ця третя стадія творчого мислення має емоційне забарвлення – осяяння (прозріння, інсайт, інтуїція).

Розглянемо детальніше інтуїцію та інсайт. Деякі автори вважають термін «інсайт» як синонім інтуїції, інші розглядають «інсайт» як один з видів інтуїції. Ще одна група вчених розрізняють інсайт і інтуїцію.

Зупинимось на спільних компонентах інтуїції та інсайту. Зауважимо, що поняття знання є родовим до понять інтуїція і інсайт. Рішення завдання за допомогою і інтуїції, і інсайту:

- відбувається з нової, реструктурованої позиції, яка не залежить від минулого досвіду;
- досягається шляхом неусвідомленого схоплювання, виокремлення проблематики за допомогою образу, у структурі якого сформовано знання, дія, схема;
- забезпечується уявним передбаченням невідомого;
- не передбачає випадкового, механічного перебору можливих варіантів рішення.

На заключній, четвертій стадії творчого мислення після отримання рішення на інтуїтивному рівні, необхідно його оформити у вигляді структурованої моделі, використовуючи логічний компонент мислення (фаза верифікації).

Таким чином, інтуїція в творчому мисленні:

- являє собою різні механізми згортання розумових процесів у експертів (експертна інтуїція);
- проявляється в миттєвому аналізі ситуації (ситуативна інтуїція).

Інтуїція і знання

Розглянемо зв'язок між інтуїцією і знаннями. Інтуїція безпосередньо пов'язана з важливою частиною практичного інтелекту, який називається неявними знаннями (інтуїтивними за термінологією Я.О.Пономарьова або імпліцитними за термінологією Д. Бродбента). Ці знання є процедурними, важливими в досягненні для людини конкретної мети і отримуються ззовні при незначних зусиллях самої людини. Використання саме цих знань є суттєвою ознакою успішних проектних менеджерів, оскільки необхідно інтуїтивно відчувати, що добре, а що погано, відчувати, що буде працювати, а що ні, представляти ситуацію в цілому, щоб прийняти правильне рішення, не пояснюючи етапи, що ведуть до його прийняття.

Отже, інтуїція в процесі отримання нових знань:

- заповнює прогалини у існуючих знаннях та створює нові знання, які є проектом нових парадигм (інтелектуальна інтуїція);
- забезпечує накопичення несвідомого досвіду, що проявляється на рівні дії (перцептивна інтуїція).

Інтуїція та розвиток компетентності, самоактуалізація

Під самореалізацією (самоактуалізацією) в сучасній психології розуміється особливий вид діяльності людини, спрямований на самовдосконалення, розвиток своєї соціальної й індивідуальної компетентності, максимально можливе використання свого потенціалу на благо суспільства і самого себе.

Нижня вікова межа самоактуалізації обумовлена досягненням:

- понятійного рівня мислення;
- зрілістю механізмів центрального гальмування;
- наявністю накопиченого в попередній період розвитку позитивного досвіду вирішення ситуаційно обумовлених проблем;
- наявністю тенденції до саморозвитку у мотиваційній сфері.

У людини, що самореалізується, надбудовується над сформованими соціальними та індивідуальними компетентностями здатність до надситуативної активності. Яким чином, розвивається ця здатність?

У кожного проектного менеджера існує певний баланс навичок і викликів, т. зв. «особистий середній рівень». Якщо і навички, і виклики нижче цього рівня, тоді особисті можливості людини недостатньо використовуються. Якщо ж проблемна

ситуація не забезпечена відповідними знаннями, навичками, вміннями конкретного менеджера, то виникає стан тривоги, який змушує його мобілізуватися, зосередитись виключно на вирішенні проблеми. Іншими словами, виникає необхідність включення механізмів інтуїції для формування нових знань, вмінь та навичок, що нейтралізують існуючі виклики. Саме застосування інтуїтивних механізмів, з одного боку, створює всі умови для повного включення менеджера у професійну діяльність, а, з іншого, супроводжується відчуттям глибокого задоволення, насолоди.

Як було зазначено вище, основними компетентностями проектного менеджера є:

- здатність приймати рішення під зовнішнім тиском в умовах обмеженого часу;
- здатність приймати на себе відповідальність за результати проведення своїх рішень у житті;
- готовність до спільної діяльності в групі, на умовах поєднання внутрішньогрупової і міжгрупової конкуренції;
- вміння поєднувати свої особисті інтереси з інтересами групи і підпорядковувати свої інтереси досягненню загального успіху.

Згідно з методологією управління проектами для практичної реалізації проектів проектний менеджер повинен конкурувати і кооперуватись із іншими людьми, створюючи мотиви для залучення їх у власні проекти, використовувати їх компетентності та креативний потенціал в інтересах проекту чи програми. Використання інтуїтивних підходів до взаємовідносин з людьми базується на рефлексії.

Підсумовуючи вище викладене, пропонується наступна модель інтеграції компонент компетентностей на базі інтуїції, яка зображена на схемі 1, де через ЗІ позначені відповідні зони інтуїції. Зона інтуїції ІМ є одночасно зоною інтуїтивного мислення, а зона інтуїції ІІ – зоною інтуїтивного інтелекту (рисунок).

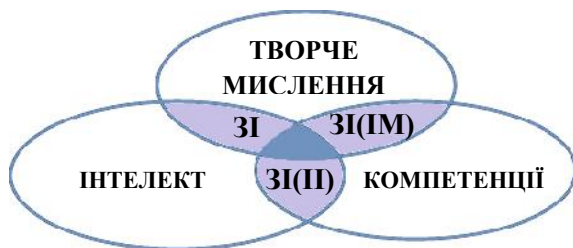


Рисунок. Концептуальна модель інтеграції м'яких компонент компетентності

В наведеній моделі множина компетентностей поза зонами інтуїції описується різними методологіями УП як вимоги до проектних менеджерів стосовно рівня їх знань, досвіду, особистих якостей тощо.

Творче мислення надає можливість не лише забезпечувати професійні компетенції в галузі УП,

але й створювати цінності і забезпечувати побудову в процесі реалізації проекту ще й ціннісні складові (компоненти) ПП, тобто забезпечувати реалізацію ланцюгів цінностей в процесі управління проектом чи програмою (методологія Р2М).

Розглянемо сукупність компетенцій та компетентностей проектних менеджерів, які базуються на інтуїції.

Надамо визначення інтуїції. В статті С.Д. Бушуєва, Ю.В. Яцишина «Інноваційні механізми інтуїтивного управління проектами та програмами» показано, що під інтуїцією в УП слід розуміти пізнавально-вольовий акт аксіологічної спрямованості, тобто ціннісну орієнтацію процесу пізнання та суб'єктивної волі [36, с. 27-32].

Враховуючи, що методологія Р2М базується на ціннісному підході, в подальшому ми будемо використовувати класифікацію компетенцій сформульовану в Керівництві з управління інноваційними проектами в програмах організацій [37].

СТРУКТУРА КОМПЕТЕНЦІЙ ПРОЕКТНОГО МЕНЕДЖЕРА, ЩО БАЗУЮТЬСЯ НА ІНТУЇЦІЇ

Методологія управління проектами на основі створення цінностей формулює основні вимоги до професіонала, націленого на досягнення місії [37, с.19]. Він повинен демонструвати компетенцію (здібності) в трьох аспектах:

- систематичні знання в галузі управління проектами і програмами;
- практичний досвід управлінської діяльності;
- психологія, особисті якості і етика.

Як зазначено вище, знання є результатом процесу реалізації інтуїції. Крім того, інтуїція є одним із способів досвіду та може бути використана проектним менеджером в питаннях етичного відношення до людей, в спілкуванні з ними, а також у процесах самоактуалізації. Таким чином, інтуїтивні компоненти притаманні всім трьом компетенціям.

Методологія Р2М розглядає такі критерії оцінки компетенцій в управлінні проектами:

I. Критерії мислення націленого на:

- цілісну місію;
- стратегічне сприйняття;
- безперервне прагнення досягти

результатів проекту/програми.

II. Критерії лідерства.

III. Критерії здібностей в плануванні, реалізації та в координації проекту.

IV. Критерії навичок взаємин: соціальні компетенції і психологічні навички.

V. Критерії націленості на досягнення результату: ініціативність і обов'язковість.

VI. Критерії самореалізації: самодисципліна, самоорганізація, самореалізація [37, с.32].

Покажемо, що інтуїція є необхідною складовою компетенцій проектних менеджерів, що задовольняють вище наведені критерії.

Як було вказано, інтуїція має безпосереднє відношення до процесів мислення (зона інтуїтивного мислення). Крім того, встановлено, що на співвідношення вираженості інтуїтивних і дискурсивних процесів у проектного менеджера впливають такі неспецифічні по відношенню до мислення мотиваційні устремління, як любов до порядку, толерантність до нового, домінування, самопізнання і автономія.

Усі методики розвитку інтуїції стверджують, що для генерування інтуїтивного рішення слід позбуватися таких психологічних станів людини, як страх, пригніченість, розгубленість та ін. Іншими словами, для виникнення інтуїції слід володіти рисами лідера.

Як показують спеціальні дослідження, інтуїція притаманна усім формам і методам пізнання, проте особливо важливу роль вона відіграє у прогнозуванні, що у свою чергу є вирішальним в процесі планування.

Інтуїція, як психологічний стан людини, служить базовою основою процесів самоактуалізації та самореалізації [38]. Саме на цих процесах в подальшому формуються навички взаємин проектного менеджера. Зауважимо, що самосвідомість людини в інтуїтивному процесі рівнозначна відчуттю творця.

Для формулювання інтуїтивних складових основних компетентностей проектних менеджерів, які базуються на зонах інтуїції (інтуїтивне мислення, інтуїтивний інтелект), проаналізуємо більш детально основні властивості інтуїції.

В рамках інформаційного підходу до моделювання особистості інтуїцію можна розглядати як специфічний неусвідомлюваний процес обробки інформації, що формує певний образ (інтуїтивний образ) з подальшою його актуалізацією у вигляді знання. Вчені встановили, що інтуїтивний процес обробки інформації вимагає набагато менше енергетичних ресурсів людини, ніж її аналітичні процеси мислення.

Не заглиблюючись в теоретичні дослідження стосовно інтуїції, можемо висловити припущення, що з точки зору оброблення інформації і потік «свідомості», і евристичний стан свідомості, і креативне мислення, й інтуїтивний інтелект, й інтуїція базуються на єдиному унікальному психологічному механізмі інформаційної взаємодії людини з дійсністю, який надалі будемо називати інтуїтивною орієнтованістю (ІО) або інтуїтивним стилем (ІС) людини.

Таким чином, інтуїтивна орієнтованість або інтуїтивний стиль проектного менеджера – це його здатність певним специфічним чином одержувати, обробляти інформацію і використовувати її в своїй професійній діяльності.

Інтуїтивна орієнтованість (інтуїтивний стиль) менеджера може вимірюватись кількісною оцінкою проявів властивостей інтуїції в проекті/програмі, т.зв. рівнем інтуїції. Сукупність інтуїтивних стилів членів проектною команди будемо називати інтуїтивним стилем проекту/програми. Очевидно, що ІС проекту/програми перетинається з ментальним простором проекту/програми.

Чим характеризується інтуїтивна орієнтованість проектного менеджера? Щоб відповісти на це запитання розглянемо основні властивості інтуїції як процесу, та інтуїтивного образу.

Відомо, що основними характеристиками інтуїції як процесу є:

- опосередкованість – для отримання інтуїтивного рішення слід оволодіти необхідною сукупністю знань;
- усвідомленість – свідомий напружений пошук для створення домінанти мислення;
- трансценденція его - вихід за межі власного «Я»;
- трансценденція простору – трансформація об'єктивного простору в суб'єктивний світ особистості;
- трансценденція часу – спотворення суб'єктивного відчуття часу;
- трансперсональність – заміщення смислового простору ідентифікацій надособистісною феноменологією;
- редукованість – процес пошуку рішення спрямований на формування цілісного поняття, образу;
- згорнутість – процес пошуку рішення неусвідомлюється.

Основними характеристиками інтуїтивного образу є:

- полімодальність – можливість інтуїтивного образу проявлятися в просторі широкого діапазону якостей однієї психічної суті;
- інтермодальність – можливість інтуїтивного образу проявлятися в діапазоні якостей декількох психічних якостей;
- варіативність – непередбачуваність результату;
- логічність – об'єктивізація отриманого інтуїтивного образу за допомогою логічного мислення.

Перелічені вище властивості процесу інтуїції та інтуїтивного образу дають можливість сформувати

основні компетенції щодо створення інтуїтивної орієнтованості проекту/програми, а також отримати необхідні характеристики інтуїтивного стилю проектного менеджера.

Основні компетенції проектного менеджера для забезпечення інтуїтивного стилю (інтуїтивної орієнтації) проекту/програми є:

1. Компетенції в інтуїтивній ідентифікації проблем, їх джерел і розробці рішень по їх подоланню;

2. Здатність на основі інтуїції сприймати стратегічні елементи програми/проекту і розставляти пріоритети;

3. Здатність інтуїтивно попереджати, оцінювати і працювати зі змінами проекту для досягнення його результатів;

4. Здатність за допомогою інтуїції фокусувати зусилля команди на інноваціях і прориві;

5. Здатність використовувати інтуїцію при плануванні проектних цілей і завдання, організувати ресурси, управляти виконанням;

6. Здатність використовувати системний підхід, будувати команду, контролювати проект і вирішувати проблеми з використанням інтуїтивних підходів;

7. Здатність балансувати між різними робочими групами і зацікавленими сторонами, позбавлятися від напруженості, конкуренції з метою породження інтуїтивних механізмів в проекті/програмі;

8. Здатність підтримувати високоефективну роботу команди шляхом мотивації і можливостей самореалізації на основі інтуїції;

9. Здатність бути ініціативним, підтримувати ентузіазм для досягнення результату шляхом командної роботи, впроваджувати ролеву модель, розвивати інтуїтивні компоненти роботи команди;

10. Компетенції самоорганізації і самодисципліни, високі норми етики, взяття на себе відповідальності, далекоглядність, інтуїтивність.

Тепер розглянемо основні характеристики інтуїтивного стилю проектного менеджера, який визначається інтуїтивними зонами компетенцій (інтуїтивним мисленням, інтуїтивним інтелектом) наведеної на рисунку концептуальної моделі.

Інтуїтивна зона компетенцій проектного менеджера – інтуїтивне мислення

Високий інтуїтивний стиль проектного менеджера базується на властивостях його інтуїтивного мислення.

• В інтуїтивної людини яскраво вираженою є потреба до схвалення.

• Дослідження зв'язку креативності мислення з інтуїцією вченими не проводилися, проте

дослідниками відзначається, що чим більша креативність мислення проектного менеджера, тим більша кількість проявів у нього інтуїції.

• Інтуїтивна особистість, як правило, проявляє здібність до навчання.

• Однією з властивостей мислення інтуїтивно орієнтованої людини є здібність до цілісного сприйняття дійсності.

• Для створення домінанти мислення (перший етап інтуїції) необхідним є наявність високого рівня інтелектуальності.

• Інтуїтивні механізми базуються на розвинутому просторовому уяву людини.

• При формування інтуїтивного образу менеджер повинен мати здатність до логічного узагальнення.

• В мисленні інтуїтивного проектного менеджера процеси синтезу переважають над процесами аналізу.

• Інтуїтивна особистість відзначається високими показниками семантичного потенціалу.

• Для запуску механізмів інтуїції людина повинна володіти високим рівнем диференціації відчуття часу.

• Встановлено тісний зв'язок інтуїції з блоком самоактуалізації людини, до складу якого входять:

- самоконтроль;
- самокритичність;
- самооцінка.

• Зовні сфера самосвідомості проявляється в комунікаціях, соціабельності, тобто зазначимо високу комунікативність високоінтелектуальної людини.

• Складові блоку самоактуалізації людини тісно пов'язані з існуванням для неї морального ідеалу.

Розглянемо основні характеристики інтуїтивного інтелекту проектного менеджера.

Інтуїтивна зона компетенцій проектного менеджера – інтуїтивний інтелект

Висока інтуїтивна орієнтованість проектного менеджера залежить від його інтуїтивного інтелекту. Наведемо його основні властивості.

• Для інтуїтивно спрямованої людини характерним є перевага у роботі з першою сигнальною системою.

• Зорово-моторна координація, яка необхідна для забезпечення безпечного існування в середовищі проектного менеджера, що перебуває в певних інтуїтивних станах свідомості.

• Рухливість нервової системи, що сприяє протіканню інтуїтивних процесів у людини.

• Для сприйняття інтуїтивного образу проєктний менеджер повинен вміти переключати свою увагу із сприйняття зовнішнього середовища на внутрішні відчуття, і навпаки.

• Розвинутість інтуїтивного інтелекту приводить до життєвої адекватності та практичності проєктного менеджера.

• Мозок інтуїтивно спрямованої людини володіє великим обсягом оперативної пам'яті.

• Інтуїтивний інтелект відзначається також реалістичністю та життєвою успішністю.

• Зона інтуїції проєктного менеджера базується на його високій ерудованості.

• Гнучкість відносин проєктного менеджера, що впливає із механізмів інтуїції, які базуються на рефлексії, антиципатії.

• Інтуїтивний інтелект забезпечує високу соціальну адаптивність особистості.

• Необхідно також зазначити властивості інтуїтивного інтелекту, які є спільними для інтуїтивного інтелекту та інтуїтивного мислення:

- здатність до логічного узагальнення;
- наявність просторової уяви;
- переважання процесів стратегій синтезу;
- диференціація відчуття часу;
- високий рівень інтелектуальності;
- цілісність сприйняття.

Зважаючи на охарактеризовані вище властивості інтуїтивних зон компетенцій проєктного менеджера, вважаємо, що проєктний менеджер з високим рівнем інтуїтивного стилю (інтуїтивної орієнтації) характеризується:

1. підвищеним рівнем загальної сенсорної та емоційної чутливості;

2. загостреним переживанням ситуацій «повинен» та ефективним проєктуванням ситуацій невизначеності;

3. базуванням його когнітивних процесів на роботі переважно правої півкулі головного мозку;

4. переважанням процесів синтезу його мозку;

5. перевагою його роботи з першою сигнальною системою;

6. наявністю невисокого рівня працездатності;

7. пластичністю та жвавим реагуванням на різноманітні виклики;

8. неординарною системою соціальних цінностей;

9. ерудованістю;

10. товариськістю;

11. особистою спрямованістю;

12. життєвою адекватністю – соціальною гнучкістю, реалістичністю, довірливістю;

13. соціальною зрілістю – необхідністю потреби досягнень, практичністю, існуванням морального ідеалу;

14. самоактуалізацією – самовідомістю, самооцінкою, самокритичністю, самоконтролем;

15. недооцінкою фізичних інтервалів часу, зміщенням часу в майбутнє. Вчені помітили, що особистості з високим стилем інтуїтивності живуть майбутнім і їх цінності також визначаються переважно майбутнім, а не теперішнім або минулим.

Висновки

В статті розглянуті сучасні наукові підходи до вивчення інтуїції і пов'язаних з нею понять: свідомості, творчості, мислення, інтелекту.

Досліджено застосування інтуїтивних механізмів в діяльності проєктних менеджерів. Введено поняття інтуїтивної орієнтації або інтуїтивного стилю проєктного менеджера, як фахівця, що застосовує інтуїцію з метою отримання високого рівня спеціальних професійних знань, оволодіння новими сферами професійної діяльності, глибокого розуміння існуючих професійних проблем, здатності успішно і безпомилково вирішувати широке коло професійних завдань, підвищення професійної ерудиції, збільшення професійного досвіду, покращення професійного мислення, розвитку професійної інтуїції.

Запропоновано концептуальну модель інтеграції м'яких компонент компетенцій в управлінні проєктами, які базуються на зонах інтуїції – інтуїтивному мисленні та інтуїтивному інтелекті, проєктного менеджера.

Перспективними є подальші дослідження в цьому напрямку, зокрема дослідження співвідношення ментального простору проєкту/програми з інтуїтивною орієнтацією проєкту/програми.

Список літератури

1. Vaughan F. E. *Awakening intuition*. Garden City, NY: An-chor Press/Double-day, 1979

2. Ray, M., & Myers, R. *Practical intuition*. In W. H. Agor (Ed.), *Intuition in organizations: Leading and managing productively* (pp. 142-156). Newbury Park, CA: Sage. 1989

3. Rockenstein, Z. *Intuitive processes in executive decision making*. *Journal of Creative Behavior*, 22, 1988. 77-84

4. Степаносова О.В., Корнилова Т.В. *Мотивация и интуиция в регуляции вербальных прогнозов при принятии решений // Психологический журнал. – Т. 7, №2. – М., 2006. С. 60-68.*

5. Сахарова Н. С. *Категории «компетентность» и «компетенция» в современной образовательной парадигме // Вестник ОГУ. – 1999. – № 3. – С. 51 – 58*

6. Россохин А. В. *Рефлексия и внутренний диалог в изменённых состояниях сознания: Интерсознание в психоанализе. — М.: «Когито-Центр», 2010*

7. Spencer, L. M., Spencer, S. M. *Competence at work: models for superior performance*. New York [etc.]: John Wiley, 1993

8. Parry S. B. *The quest for competencies: competency studies can help you make HR decision, but the results are only as good as the study.* Training, 1996. 33, P. 48 – 56
9. Деркач А. и др. *Акмеология: Учебное пособие/ А.Деркач, В.Зызыкин.* – СПб.: Питер, 2003. – 256с.
10. Glaser.R. . *Education and thinking: The role of knowledge.* Am. Psychol. 39: 1984. 93-104.
11. Jensen A. R. *Psychometric "g" as a focus of concerted research effort // Intelligence.* 1987. 11. P. 193—198.
12. *Mainstream Science on Intelligence Wall Street Journal*, 13.12.1994, [Електронний ресурс], — Режим доступу http://www.aei.org/docLib/20060131_GottfredsonMainstreamScience.pdf
13. *Философский словарь / Под ред. И. Т. Фролова.* – 5-е изд. – М.: Политиздат, 1986. – с.493-494
14. Коломиец, Б.К. *К построению моделей интеллекта.* / <http://rc.edu.ru/>, Интеллект. Монография / Б.К. Коломиец. – Великий Новгород: НовГУ им. Ярослава Мудрого, 2006. – 450 с.
15. Брайан Трейси. *Измени мышление - и ты изменишь свою жизнь* Издательство: Попурри, 2004, - 236с.
16. Холодная М.А. *Психология интеллекта: парадоксы исследований.* – СПб.Питер, 2002. 272 с.
17. Суворов В. В. *Интеллект – аксиома психической реальности//Вестн. Моск. ун-та. Сер. 14 .Психология.* - 1999. -№3. –С.66-74
18. *Интеллект Вікіпедія, вільна енциклопедія, [Електронний ресурс], — Режим доступу <http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82>*
19. de Groot, A. D. *Thought and choice in chess (1st ed.).* The Hague: Mouton Publishers, 1965.
20. Walters, J., & Gardner, H. *The theory of multiple intelligences: Some issues and answers.* In R. Sternberg & R. Wagner (Eds.), *Practical intelligence: Origins of competence in the everyday world.*(pp. 163-182). New York: Cambridge University Press, 1986
21. Дружинин В. Н. *Психология общих способностей.* – СПб., 1999. – 349с.
22. Seager W.A *brief history of the philosophical problem of consciousness // The Cambridge handbook of consciousness / Zelazo P. D., Moscovitch M., Thompson E. (Eds.).* — Cambridge University Press, 2007. Pp. 9—33.
23. Velmans M. *Defining consciousness // Dialogues on Consciousness.* — Centre for Consciousness Studies, University of Arizona, Tucson, 1997. [Електронний ресурс], — Режим доступу <http://cogprints.org/395/1/Definingconsciousness.html>
25. Seager W.A *brief history of the philosophical problem of consciousness // The Cambridge handbook of consciousness / Zelazo P. D., Moscovitch M., Thompson E. (Eds.).* — Cambridge University Press, 2007. Pp. 9—33
24. Friih C., Rees G. *A brief history of the scientific approach to the study of consciousness // The Blackwell companion to consciousness / Eds. M. Velmans, S. Schneider.* — Blackwell Publishing, 2007. Pp. 9—22.
25. *Свідомість Вікіпедія, вільна енциклопедія, [Електронний ресурс], — Режим доступу <http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BE%D0%BC%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C>*
26. Farthing G. W. *The psychology of consciousness.* — New Jersey: Prentice Hall, 1992
27. Чеснокова И. И. *Проблема самосознания в психологии.* — М.: Наука, 1977
28. Налимов В. В. *Спонтанность сознания: Вероятностная теория смыслов и смысловая архитектура личности.* — 2-е изд. — М.: Водолей Publishers, 2007
29. Михай Чиксентмихайи "Поток: психология оптимального переживания" *Flow: The Psychology of Optimal Experience,* Издательство: Альпина нон-фикшн, 2011, 464 с.
30. Непомнящий А.В. *Русский космизм и ноосфера. Тезисы докладов всесоюзной конференции. Часть II.* - М.: 1989. -С.105-107.
31. Murphy, M., and Donovan S., *The physical and psychological effects of meditation.* San Rafael, Calif.: Esalen Institute, 1988.
32. Steve Pavlina. *Levels of consciousness.* <http://www.stevpavlina.com/blog/2005/04/levels-of-consciousness/>
33. Козлов В. В. *Ресурсні стану особистості і продуктивність діяльності.* Електр.ресурс. <http://www.integratio.ru/article/038.htm>
34. Козлов В.В *Психология творчества. Свет, сумерки и темная ночь души.* Издательство: Гала, 2008.
35. Goldberg, P.. *The intuitive edge. Understanding and developing intuition.* Los Angeles: Jeremy P. Tarcher, Inc. 1983.
36. Бушуев С.Д., Яцишин Ю.В. *Інноваційні механізми інтуїтивного управління проектами та програмами // Управління розвитком складних систем.* – 2011. – Вип. 06 2011. – С. 27 – 32.
37. *Керівництво з управління інноваційними проектами в програмах організацій: Монографія.// переклад на українську мову під редакцією проф. Ярошенко Ф.О./ К.: Новий друк, 2010. 160 с. - Бібліогр.: з 158-160.*
38. Науменко Е.А. *Интуитивность как психологическое свойство личности: дис. ... доктора псих. наук: 19.00.01./ Науменко Евгений Александрович.* Санкт-Петербург, 2001. - 381 с.

Стаття надійшла до редколегії 30.09.2011

Рецензент: д-р техн. наук, проф. С.Д. Бушуев, завідувач кафедри УП, Київський національний університет будівництва і архітектури, Київ.